

СЛОВО

Без мови немає нації!

Прогнози

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

26 (1130), 1–7 липня 2021

Івано-франківець Роман Бончук – художник від Бога і з Україною в серці. Ініціатор і автор проекту першого в Україні Музею Небесної Сотні, він майстерно і потужно розповідає з однодумцями історію про наших героїв. А ще – невтомно видає на гора нові мистецькі проекти, гостро і сміливо реагуючи на реалії сьогодення.
Ігор Пошивайло

«Єдинородність» як духовна несвобода

Георгій ФІЛІПЧУК,
академік

Оприлюднено результати ЗНО з математики, які шокували професійне середовище. 31% від тих, хто складає іспити, не впоралися із завданнями (76 тис. не отримали мінімальних 10 балів із 67). Уперше зафіксовано таку низьку математичну грамотність. Показники міжнародного дослідження PISA 2018 року (відставання України – 1,5 років навчання); погіршення якості знань сільських школярів у порівнянні з міськими (у 3–4 рази з базових дисциплін) – свідчення освітньої кризи. Невдалою була і спроба МОНу, починаючи з 2015-го, “зачистити” гуманітаристику. Адже алогічно мінімізувати навчальні години на мову, літературу, історію, культуру, філософію, педагогіку, психологію, мистецтво, які є людино-націє-державотворчими предметами.

Воююча країна потребує як армії для захисту, ефективного економічного господарювання, міцної й авторитетної влади для якісного управління, так і добротного виховання нації. Залежатиме це не тільки від праці майже 700 тис. вчителів, викладачів, але й від суспільства та держави, які вважатимуть національну освіту, культуру, мову, історію чинниками національної безпеки.

Григорій Вашенко у своїй роботі “Проблеми освіти та організації навчання” писав, що “система освіти має відповідати соціально-політичному устроєві держави, а також психології народу та його національним традиціям”.

Проте виступи очільників Харкова та

Минулотижнева Всеукраїнська науково-практична конференція в Харкові “Освіта України – 30. Здобутки та перспективи”, заходи в Харківському національному педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди, зустріч з головою наукового товариства “Україна – Польща” Ф. Шльосеком, дискусії щодо якості освіти спонукають на певні роздуми “поза кадром”.

обласної Ради перенесли мене в паралельну реальність. Усупереч конституційним вимогам вони не використовували державну мову, а говорили “язиком москвінів”, “руськомірів”, окупантів і людиновбивць. Здалося, що молоде вино незміцнілої української незалежності знову наливають у старі “есесерівські” бурдюки. Це не метафора, а справжність панування духу Кернеса, Ложкіна-Райніна, Добкіна, Фукса, “елітарного” інтелігента Куркова, який пропонує “признати українське русскоязычие української “культурной собственности и взят український російський под свой филологический контроль”, а також, що “необходимо работать над созданием русскоязычия в Украине, как собственного явления”.

Був змушений покинути захід, оскільки моє перебування в залі стало несумісним з ігноруванням державної мови офіційними особами. Скажуть, що вчиняю не по-європейському. Навпаки. Пригадую нещодавній випадок, коли міністр фінансів Франції залишив засідання ЄС через неухвалу до французької мови. Пригадую, як чверть століття тому в США українській делегації запропонували “культурно” представитись. “Наші” вирішили поспіхом презентувати Україну, заспівавши “подмосковные вечера”. І знову треба було публічно покидати “їудину вечерю”.

Українському суспільству постійно нав’язується ідеологія м’якої сили (“какая разнища”), подвійної ідентичності в усіх сегментах життєдіяльності. Складається враження, що національно-державне заважає продажній гопоті будувати “свою Україну” (без української мови (окрім хатнього вжитку), культури, історії, Церкви, пісні).

Але держава сильнішатиме лише тоді, коли зміцнюватимемо українську ідентичність. “Панросійськість”, яку нам пропонують оберігати і розвивати в Україні, не сприятиме цьому, ідеологія “єдинородності” не слугуватиме Державі, не забезпечить “у своїй хаті” духовну свободу Людини. Передусім цю аксіому мають засвоїти “передні ряди” суспільства. Допоки народ стане національно свідомим, його провідники зобов’язані бути такими, що завжди сторожитимуть національні цінності.

Сучасна кремлівська доктрина не відрізняється від політики династії Романових, сталінських чи брежнєвських епох. Німецький історик Гергард Сімон зауважив, що феодальна ідеологія (Росії) про єдиний великоросійський народ є передумовою та виправданням воєнної інтервенції, оскільки і досі не відмовилися від парадигми мислення XIX століття.

Закінчення на стор. 2

ДМИТРО
ДРОЗДОВСЬКИЙ

4

МИКОЛА ТИМОШИК

6

ОЛЬГА САМОЛЕВСЬКА

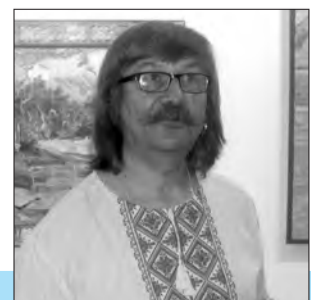
8-9

ГАЛИНА ДАЦЮК

11-13

АНАТОЛІЙ БУРТОВИЙ

15

Закінчення. Початок на стор. 1

Для них Україна ніколи не була суб'єктом історичного буття, а українськість — найбільше роздратування імперії. Вона звірила, коли 1863 року (Валуєвський циркуляр) у львівському часописі “Мета” опублікували вірш Павла Чубинського “Ще не вмерла Україна” (перша редакція): “Ой Богдане, Богдане, / Славний наш гетьмане! / Нащо віддав Україну Москалям поганим?! / Щоб вернути її честь, / Ляжемь головами, / Назовемся Україну / Вірними синами!...”

Що бісило російського монарха 1876 року (Емський указ)? Від'єднання Наддніпрянської України, сепаратистські настрої в Києві й Чернігові, непогомова на Галичину. Але бідою було те, що часто їх служками ставали “кочубії”, “новицькі”, “левицькі”, “юзефовичі”. Цих попіхачів не вшановували навіть сюзерени, а в народній пам'яті вони запроданці.

Тому педагогічно-виховний потенціал має містити не тільки правдиві оцінки про колоністів і зайд, а й “землячків”, що зраджували Україну, продавши за земельні десятини й срібняки імперії, Петру, що “з моєї України колонію зробив” (за В. Сосурюю).

Згубно, коли на цю стежу стають науковці, окремі представники інтелігенції, що як “приручені Гомери” фальшують історію, нехтують правдою, кон'юнктурно заробляючи “на хліб”, отримуючи винагороди, посади, звання і ласку за холуйство. Про таких Д. Донцов говорив, що спочатку їм за зрадництво платили й наливали чарку, пізніше — дякували, а потім таким перевертням наказували дякувати самим собі. Ці люди нічого доброго не приносять народу, бо живуть національною роздвоєністю і затертим відчуттям гідності. Історія визначила їх долю. Запопадливі стають непотребом, хворі “інтернаціональністю” знекорінюються, зрадників не забувають, “винагороджуючи” їх пеклом, а “братерських” зневажають.

28 червня в межах обласних заходів з відзначення 25-ої річниці прийняття Конституції України біля пам'ятника гетьману України Іванові Мазепі відбулася урочиста церемонія нагородження переможців відкритого архітектурного конкурсу на спорудження в м. Полтаві пам'ятника українському державному, військовому та політичному діячу, Голові Директорії, Головному отаману військ Української Народної Республіки Симоні Петлюрі.

Нагадаємо, переможців конкурсу обрали 1 червня. Проектування території громадського простору біля обласного центру естетичного виховання молоді, у якій буде “вписано” пам'ятник, займатимуться київські архітектори Сергій та Михайло Швеці-Машкари, а переможцем кращого проекту пам'ятника визначили Анатолія Куш — члена Національної спілки художників України, академіка Національної академії мистецтв України, заслуженого та народного художника України. Також ведуча церемонії оголосила й імена лауреатів другої та третьої премій. Це скульптор Віктор Липовка, архітектор Ан-

«Єдинородність» як духовна несвобода

Такою є сутність “єдинородності”, яку культивує кремлівсько-ординський улус. Історія 24 російсько-українських воєн є тому підтвердженням. За “братнім визволенням” завжди марширували напад і трагедія. Пригадаймо період першої світової війни, коли Львів відвідав російський цар. Доказами цієї “єдності” були репресії, знищення українських шкіл, газет, просвітницьких організацій та заборони відзначати 100-річчя Тараса Шевченка. Злісна антиукраїнськість характеризувала харківський судовий процес періоду радянщини над членами “Спілки Визволення України”, коли нищилися визначні діячі української науки, культури, освіти, церкви. Еталоном і стандартом “єдності” була заява слідчого С. Брука: “українську інтелігенцію надо поставити на колени. Кого не поставим — перестреляєм”.

Убивцями мови, культури, ідентичності українства були сталіні-брежнєви-андропови. І. Огієнко дав таким зле прізвисько — “скорпіони на українське слово”. Лінгвоцид українства був знаком мововбивчого ХХ століття. Кожного року в СРСР зникала (знищувалася) одна мова. У 1939-1989 роках було зліквідовано 50 мов, що тотожно кількості зниклих народів, етносів, культур. Найбільшої сили наруга проявлялася у ставленні до української мови. Імперії добре усвідомлювали її значущість для національного відродження українства, його самостійницького життя. Московія (тоді і зараз) усвідомлювала масштаби її небезпеки для “самодержавія”. Ще П. Куліш у “Зазивному листі до української інтелігенції” писав, згадуючи українофоба М. Каткова, що “польське повстання єсть ніщо, як порівняти його з повстанням Літературної України... Мова, ставши Літературною, розколе імперію на самій серцевині”.

За імперською інерцією цей процес намагаються всіляко продовжувати на пострадянських територіях. Намагання запровадити навчання для іноземців у вищих школах України окупаційним “язиком”, гальмування “новими обличчями” діючого Закону нагадує реакційність мовної політики часів “Ка-Ка”.

На поталу чужинцям знову віддається мова, ідентичність, зраджується народ, якого воліють перетворити з “живого” в “мертвого” (за Фіхте).

Особливого осуду заслуговують ті, хто торгує цінностями, здобуваючи “прихильність” на “виборах без вибору”, хто послуговується базами від геополітики на кшталт куркових, котрі лякають, що “мільйони українських рускоязычных граждан, избирателей, которые, если их игнорировать, могут повлиять на исход любых будущих выборов — и парламентских, и президентских”. Продовжується війна і нікому не дозволено задовбуватися зачею національних цінностей.

Стратегія Росії — знищення ідентичності, державності України. Успіх у цьому тривалому двобої залежить від нас, нашої сили духу, національної свідомості, єдності і віри. Щоби вистояти маємо “пізнати себе” у цьому жорсткому середовищі, де безперервно змагаються інтереси, мотивації держав, народів, націй, глобальних інституцій. Для цього треба стати єдиною Нацією. Її свідомість, куль-

турність, освіченість, українськість є гарантом національної безпеки. Бо неосвічена Людина (як і народ), писав Гегель, лише споглядає, її очі закриті, вона не бачить навіть того, що знаходиться біля її ніг. Вона не бачить суті.

Усі країни роблять ставки на молодь. На окупованих територіях донецькі, луганські, сімферопольські і севастопольські учні, студенти якщо й отримують інформацію про Україну, то лише в негативному тлумаченні. Українська мова, література, історія, культура є заборонними. Москвини чинять по-варварському, не визнаючи, що українська мова є однією з найпоширеніших у світі (26-те місце), Японія запровадила її вивчення в Токійському університеті... Ніякої альтернативи — окрім Росії і “руського міра”. Фальшується історичне минуле та сьогодення на тлі україноненавистництва. Молодь отримує паспорти, стаючи громадянами РФ з чіткою антиукраїнською спрямованістю. Це вже не “вата”, а сформована агресивна маса, що “вихована” на ідеях держави-окупанта. Щороку кількість таких збільшується. “Вихованих” на українофобії, вакцинованих “руськомірським спутником” намагаються імплементувати в суспільно-політичне життя України для послаблення її державного імунітету.

Недопустиме потурання агресії всередині українського суспільства. Політика лояльності до ідеології “какая разніца” вже привела до проблем “про кордони політичного тіла”, надірвала духовний і політичний організм українців, частина яких брала участь у сепаратистських “референдумах”.

Тому **Український народ має ‘дихати’ державною мовою**, щоб не перетворити в пустопорожню ілюзію ідею української єдності, патріотизму, любові до України.

Необхідно викинути узбіч “руськоментальність” владоможців, вихованих на близькій їм культурі “щей и лаптей”. Бо “усе те зле і лихе, — писав П. Куліш — сталося через політичну темряву, коли страшенний розплодився на Україні тиск чужою мовою, нам ворожого панства”.

Не віро “мураєвцям”, “гордонівцям”, “назаровцям”, що для українців не є значимими Цінності: національна ідея, національна культура, національна пам'ять, українська мова, Церква, а лише “машена капуста” і “гамбургери”. Якщо нація піддається на забалакуване “спочатку економіка...”, а душа, культура, мова, віра потім, укотре повірять у “гарантії” гарантів, то виявляться непридатною для боротьби і для життя.

З “бужейнською” саранчею не можна боротися “лагідно”. Не переконаєш. Їх антиукраїнство сформоване зоологічно. Такі люди (незалежно від прізвищ) не є рукокопачами, з ними не варто дискутувати про “ніщо”. Вони мають “розмовляти” лише самі з собою і подібними. “Бо дурному не скучно й самому” — так міркував мій дід.

Іван Огієнко писав, що *розріст української мови сильно лякає російських націоналістів, особливо вчених, бо зростає свідомість нації*. Успішно боротися і перемогти здатна лише свідомо нація, об'єднана рідною мовою.

Є спроби налаштувати НАРОД на реєстри ідеалізації “вождів” і “героїв” (леніні-сталіні, жуковичі, кагановичі, “петри-катерини” та інша нечисть), які чужі для нас і пропихаються чужинцями. Тому вогнем національного очищення має стати наш вічний спротив катам українського народу. Бо зобов'язані пам'яттю “мертвих, живих і ненароджених” величати тих, хто слугує Українській Ідеї.

Георгій ФІЛІПЧУК

У Полтаві нагородили переможців Всеукраїнського конкурсу на кращий пам'ятник Симону Петлюрі

дрій Данилейко (за здобуття другої премії, автори конкурсного проекту — переможця № 202177) та архітекторка Наталія Башинська й скульптор Олексій Пергаменик (за здобуття третьої премії, автори конкурсного проекту — переможця № 123123).

Голова Полтавської облдержадміністрації Олег Синегубов та голова обласної ради Олександр Біленький вручили їм премії і грамоти. До речі, грошова винагорода першої премії складає 40 тис. грн.

державотворення. Славний уродженець Полтави Симон Петлюра — видатний борець за державну незалежність, знакова фігура української історії, нашого державотворення, гордість Полтави і всієї України. Даю вам слово, що пам'ятник на його честь також буде відповідним”, — звернувся до учасників урочистостей відомий український скульптор Анатолій Куш.

Потому скульптор Анатолій Куш і архітектори разом із регіональним представником Українського інституту національної пам'яті в Полтавській області Олегом Пустовгаром та заступницею начальника управління містобудування і архітектури Департаменту будівництва, містобудування і архітектури та житлово-комунального господарства Полтавської облдержадміністрації Антоніною Ільбіною побували на місці майбутнього пам'ятника, де колись стояла садиба родини Петлюр. Делегація у складі держслужбовців і митців, почесних гостей з Києва поклали квіти до меморіальної дошки славетному полтавцю.

Прес-служба Полтавської ОДА, Північно-східний відділ УІНП

“Дякую поважному журі за визнання мого проекту. Мені дуже приємно, що саме в день 25-ї річниці Дня Конституції, біля пам'ятника Івану Мазепі відбувається ця подія — нагородження переможців конкурсу. Ухвалення Основного Закону — один із важливих етапів

У Чернівцях з'явиться Сквер Дня вишиванки Леся Воронюк

Відбулося засідання топонімичної комісії, яка підтримала ініціативу засновників свята — ГО “Всесвітній день вишиванки” — про найменування скверу, що знаходиться навпроти факультету історії, політології та міжнародних відносин ЧНУ ім. Ю. Федьковича, де зародилось свято.

Цей публічний простір досі не мав жодної назви. Вважаємо логічним, що він називатиметься Сквер Дня вишиванки, свята, яке з невеликої студентської ініціативи перетворилось на дійство світового масштабу.

Щороку до відзначення Дня вишиванки долучається понад 100 країн світу. Ця просвітницька ініціатива стала невід'ємною складовою культурної дипломатії, презентації України та лобювання українського питання закордоном.

Важливо і те, що поряд із процесом декомунізації, коли суспільство позбавляється раліанських клешнів та повертає українську історичну правду, ми маркуємо публічні простори не лише історичними перемогами та іменами видатних українців минулих століть, а й прикладами наших сучасних перемог та досягнень, і День вишиванки є одним із них.

День вишиванки — з Чернівців — усьому світу!

Звернення

до наших читачів, передплатників, просвітян Друзі!

Тижневик “Слово Просвіти” — один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі — за певного “сприяння” нашої влади опинився на межі припинення свого існування. І тільки ми самі — ті, хто любить, шанує і цінує українське правдиве і об'єктивне слово, можемо допомогти тижневику. Будь-яка фінансова підтримка видання — це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ “Альфа-Банк”, р/р UA 30 300346 000026002016994001; отримувач: ГО “Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ/ІНН: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

Минулого тижня на наше прохання про допомогу для газети “Слово Просвіти” відгукнулися:

1. Ющенко М. — 206 грн.
2. Передерій О. О. — 500 грн.

Просвітницька «Благодійна Буковина» викликала фурор в учасників імпрези

Світлана МАСЛЮВСЬКА,
в. о. голови Чернівецької
обласної «Просвіти»,
співорганізаторка заходу

Благодійництво в нашому краї шанувалося споконвіку. Прогресивна частина суспільства – просвітняни, ревно вболівали за долю України, сповідуючи національну ідею, захищаючи рідну мову, відроджуючи звичаї та традиції народу, – ніколи не були осторонь добротворення як частини морального та патріотичного виховання громадян. Особливо в період російсько-української війни, коли нашим захисникам потрібна підтримка суспільства – волонтерів, благодійників, меценатів, котрі, не шкодуючи сил, часу й коштів, не залишають на одинці з ворогом славних воїнів.

У Заставні, що на Буковині, у залі Центрального Палацу культури – аншлаг. Тут відбулося величне дійство – урочиста церемонія вручення нагород та бурштинових призов «Янгол добра» благодійникам, меценатам і волонтерам-просвітнянам нашого краю, котрі впродовж семи років віддаються сповна благодійництву, аби допомогти ближньому, потребуючому цього і з цієї нагоди – неймовір-

но насичена концертна програма-подарунок благочинцям, яка викликала неабиякий фурор у глядачів імпрези.

Головні герої діяння – люди, які пропагують патріотизм, творять добро. Вони отримали нагороди від Національної ради «Благодійна Україна», представників влади, громадських організацій. Це дипломи, призові місця та сувеніри-призи «Янгол добра» – переможцям регіонального конкурсу «Благодійна Буковина» в різних номінаціях від Національного конкурсу «Благодійна Україна», який уже втретє проводиться в місті Заставна – за активну волонтерську діяльність «Застав-

нівської волонтерської сотні» (голова сотні, заступниця голови Заставнівської «Просвіти» Марія М'якота).

Благословення та мудре слово архієреїв – Митрополита Буковинського ПЦУ Данила та Архієпископа Чернівецького і Хотинського Германа, подяки за жертвність добродійців від тих, хто нагороджує, величальна композиція-відкриття заходу хореографічною студією «Пролісок» та викладачами мистецької школи Н. Цуркан і М. Богданюк налаштували глядачів на позитивні емоції.

Талановитий ведучий, наш земляк, народний артист України Василь Ілашук вкотре «брав

своїм голосом, дотепністю й харизмою. Неймовірна гордість переповнювала за ще одного народного – Павла Дворського. Ми насолоджувалися перлинами української пісні: народною, запальною, якою обдаровували переможці різних конкурсів – Оксана Романюк, Сергій Лозановський; ліричною, що спонукає до роздумів, у виконанні народної артистки, волонтерки Лесі Горової, композитора-співака Вадима Завади. Зачарувала ніжністю і неповторністю голосу Світлана Весна. Неймовірну атмосферу відчували, приспівуючи та пританцювуючи разом із Василем Мельниковичем (Гуцул-хуліган) та гуртом «Будьмо». Ноту танцю-жарту додали «Заставнівські молодички». В ударі були всі – і благодійники-глядачі, і артисти.

Родзинка заходу – нагородження ще однієї групи добродійців Буковинськими «Янголами добра», виготовленими земляком-заставнівчанином Володимиром Турецьким.

Це перша за рік гучна подія, на яку чекали всі, і вона вдалася. Наостанок – сердечна вдячність жертводавцям і організаторам, артистам і глядачам; море квітів, подарунки від міського голови Василя Радиша; підтримка пропозиції Василя Ілашука – просвітницько-волонтерсько-артистичним десантом виїхати на передові позиції російсько-української війни (приурочити 30-річчю Незалежності України); побажання всім здоров'я, сили та наснаги не зупинятися – творити й надалі добро в ім'я Людини й України!

Соборна столиця, до якої була прикута увага всієї Європи

Славко ПОЛЯТИНЧУК,
голова Кам'янець-Подільського
об'єднання ВУТ «Просвіта»
ім. Тараса Шевченка

Щоб відчутти атмосферу Української революції 1917–1921 року, яка вирувала в Кам'янці-Подільському 100 років тому, варто почитати спогади очевидців тих подій, імена яких залишила історія.

Наше місто відіграло важливу роль в історії визвольних змагань за незалежність 1917–1921 рр. Саме Кам'янець чотири рази став центром українського політичного і військового життя – столицею УНР.

Дмитро Дорошенко писав: «Тихий Кам'янець дуже поживився і наповнився людьми, всі приміщення в місті переповнилися».

Осип Мегас також згадує у своїх спогадах: «Кам'янець-Подільський – це одне з найкращих міст. Під час осідку правління УНР, Кам'янець мав понад 100 тисяч населення і українського війська понад 30 тисяч. Тут містився від червня 1919 р. до 17 листопада 1919 р. головна військова квартира галицької армії, столиця Директорії, головний уряд диктатора Петрушевича і всі головні департаменти українських міністерств. В Кам'янці виходили в той час три денні українські часописи, кілька тижневиків, були друкарні української держави, головний державний український банк, головна військова квартира головного отамана Симона Петлюри і різні дипломатичні посольства європейських держав». Тут розмістилися Директорія УНР на чолі з головним отаманом Симона Петлюрою і диктатором Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) Євгеном Петрушевичем. З усіх тимчасових

столиць Кам'янець пробув у цьому статусі довше за всіх. Ще з кінця лютого 1919 р. тут працювало Міністерство народної освіти УНР. Михайло Грушевський виступав тут з лекціями і редагував газету «Життя Поділля».

Однією із важливих подій для всієї України, які відбувалися у місті, можна назвати дату 14 жовтня 1919 р. Саме в цей день відбулася перша спроба об'єднати весь український народ під однією присягою на вірність УНР. І сьогодні ми вкотре переглядаємо в Центральній міській бібліотеці імені Костя Солухи та в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка відеофільм нашого режисера Андрія Зайця «Присяга 1919» про період кам'янецької доби Директорії УНР, коли з червня по листопад 1919 року Кам'янець-Подільський перебував у статусі тимчасової Соборної столиці України і вперше офіційно складала присягу на вірність Україні: Висока Директорія на чолі з Симоном Петлюрою, міністри, судді, державні службовці та українське військо. А вже Кам'янецька доба Директорії була важливим періодом боротьби за Українську державність у часи національно-визвольних змагань.

Осип Мегас пише: «Головний отаман Симон Петлюра заявив, щоб усі центральні установи та організації української держави склали присягу лояльності і вірності Українській Народній Республіці. Отаман Петлюра прагнув до побудови української держави на принципі дисципліни та порядку не лише в українській армії, але також в українській цивільній і державній службі. Петлюра висказував тверду віру і надію в непоборимість українського народу, який у своїй орієн-

тації дозрів до цього ступеня, що крім української влади він іншої не хоче. Ця постановою головного отамана й Директорії була кочне необхідною з погляду на тодішнє становище в Україні, де різні політичні і військові групи підпадали стороннім впливам ворожої агітації, особливо зі сторони денікінців, більшовиків, поляків, румунів і т.д. Крім того, в Українській галицькій армії (УГА) під впливом диктатора Петрушевича і його військової управи, ходили чутки про можливий перехід військ УГА на сторону Денкіна, який обіцяв Петрушевичу вивезти з Італії в Україну 50,000 українських полонених».

13 жовтня 1919 р. виходить «Закон про урочисту обітницю Директорії, міністрів, урядовців і суддів та присягу військових на вірність Українській Народній Республіці», в якому був викладений текст урочистої обітничі Директорії, а також присяги для міністрів, суддів та війська. Також 13 жовтня 1919 р. Українське Кирило-Мефодіївське братство звернулося до Директорії Української Народної Республіки про прийняття церковної присяги на вірність українському народу. Тут же зазначалося, що присяга Високої Директорії повинна мати велике значення для всієї української людності та все для того, щоб об'єднати українську владу з народом та селянством, яке являє із себе головний ґрунт Української державності.

14 жовтня 1919 р. Директорія УНР видала текст промови до народу України, в якому серед іншого повідомлялось: «Відаючи сили свої на боротьбу, за долю рідного краю, сьогодні ми приносимо прилюдну урочисту обітницю вірно служити своєму народові не припиняючи боротьби, доки не звільнимо нашу

Україну від усіх ворогів, доки знеможений народ наш не стане на певний шлях спокою і добробуту, доки під захистом міцної республіканської влади не стане він вільним господарем рідного краю й доки не закріпить здобуту землю і волю».

Ад'ютант Симона Петлюри Олександр Доценко згадує: «День 14-го жовтня 1919 р. був днем відпочинку, забуття і марення про краху долю... Місто прибрало святковий вигляд: скрізь квітки і килими – перший раз за час усієї боротьби Уряд, співробітники і військо присягали на вірність УНР. Настрій піднесений». Було складено порядок свята.

Павло Шандрук згадує: «Головнокомандуючий Петлюра видав нас перед святом Божої Матері 14 жовтня та повідомив, що на святу неділю відбудеться «Священна присяга» і полк має підготуватися. До того часу ми навіть організували свій оркестр. 14 жовтня проходила присяга. Я привів полк, що вишикувався по батальйонах. Озброєний полк, що крокував на Центральну площу (сьогодні Вірменський ринок) під оркестр, справляв надзвичайне враження. Іноземні військові агенти спостерігали за подіями, що відбувалися. Церемонія підняла нам настрій, особливо чудова промова головного капелана вельмишановного Павла Пашевського».

Газета «Україна» від 15 жовтня 1919 р. так писала про перебіг присяги: «Зранку місто прийняло святковий вигляд. Будинки Високої Директорії, міської управи, губернського земства, національного клубу, державних та інших громадських установ і приватних осіб були вбрані килимами, ялиною, національними прапорами. Новопланівський міст був уквітчаний кленом. Вулиці весь день були переповнені наро-

дом, який приймав участь у великому святі».

Уся площа, де мала відбутися присяга, була заповнена військами, представниками урядових і громадських установ та громадянами. Посередині площі був збудований великий павільйон, весь викладений килимами, оббитий матерією та оздоблений українськими, гербами та прапорами. Біля павільйону поставлена почесна варта з прапором.

За військовим парадом, проведеним того дня, спостерігали присутні на урочистій церемонії військових представників Польщі, Румунії та Чехословаччини.

Прем'єр-міністр УНР Ісаак Мазепа у своїх спогадах писав: «Кам'янецька доба – одна з найтрагічніших в історії наших визвольних змагань за революцію. Це була доба, коли українські збройні сили вперше за кілька століть зійшлися з усіх українських земель для спільної боротьби за незалежну Україну».

Саме події у Кам'янці-Подільському найяскравіше відображають моменти найбільшого піднесення українського війська та національної ідеї в цілому, із якого ми маємо винести правильні висновки для того, щоб не повторювати їх у майбутньому. Тому ми маємо пам'ятати свою історію. Кам'янецька доба УНР стала чи не найважливішою віхою в історії української державності, де, окрім всіх зовнішніх і внутрішніх згод і негарездів, відбулася перша спроба об'єднання українського народу, який на той момент був розділений як географічно, так і ідеологічно. І урочиста обітниця якнайкраще віддзеркалює не стільки конкретну подію, як саму епоху столичного Кам'янця – центру політичного і культурного життя України, до якого була прикувана увага всієї Європи та світу.

Президент Ліги українських меценатів Володимир Загорій: «Готуймося до 22-го!»

Завершився 21-й Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика, організаторами якого є Ліга українських меценатів і Міністерство освіти і науки України. Цьогоріч через карантинні обмеження конкурс проходив у форматі онлайн-марафону для школярів, учнів закладів професійно-технічної освіти та студентів. Учні та студенти закладів, підпорядкованих Міністерству оборони України, у звичному режимі змагалися за звання найкращих знавців державної мови.

Кількість учасників онлайн-марафону була рекордною – 25673! IV (всукраїнський) етап подолали 11555 школярів і студентів, а також кілька десятків ліцеїстів і курсантів військових навчальних закладів.

Ліга українських меценатів вже виплатила переможцям 21-го мовного турніру 158 премій, а дипломами нагородила 721 конкурсант.

Співорганізаторами марафону були Інститут модернізації змісту освіти МОН та українська компанія HUMAN, що розробляє та впроваджує продукти для цифровізації українського освітнього процесу з урахуванням різних

рівнів матеріально-технічного забезпечення та цифрової грамотності в закладах освіти. Саме вони безпосередньо опікувалися конкурсом в онлайн-режимі.

Брали участь у 21-му конкурсі й учні недільних українських шкіл Бельгії (Брюссель), Башкортостану (Росія)... Дипломи для переможців буде надіслано електронною поштою. Цього року до Ліги українських меценатів озвалася Жанна Чернега (благодійна організація “Supportuachildren”) з Мілану (Італія). Ліга українських меценатів підписала з нею спільну угоду про те, що учні недільних шкіл Італії візьмуть участь у наступному, 22-му, конкурсі.

Меценатами 21-го конкурсу стали фармацевтична фірма “Дарниця”, Фондація імені Івана Багряного зі США, Союз українців Австралії, Леся Ткач з Австралії, анонімний жертводавець з Освітньої фундації Петра Яцика (Канада) та ін.

Напередодні я поспілкувалася з президентом Ліги україн-

ських меценатів Володимиром Загорієм.

– *Володимире Антоновичу, коли Ліга українських меценатів і Міністерство освіти і науки за-вершували 21-й мовний турнір, прийшла трагічна звістка – після тривалої тяжкої хвороби помер виконавчий директор Ліги Михайло Федотович Слабошпицький...*

– Це непоправна втрата для нашого конкурсу. Постаті такого масштабу народжуються не щодня. Михайло Федотович жив цим конкурсом 21 рік, був його серцем і мотором. Саме з Михайлом Федотовичем поділився свого часу своєю сокровенною мрією Петро Яцик, який, приїжджаючи після Незалежності до України, повсюдно чув на вулицях столиці і не тільки столиці мову сусідньої держави. “Українець, який відмовився бути бідним. Петро Яцик” (герой книги Михайла Слабошпицького) не хотів змиритися з тодішньою мовною ситуацією в незалежній Україні. Він шукав виходу і був

переконаний: Україна має говорити українською. Тут думка обох була одностайна. Так народився конкурс знавців рідної мови.

Після несподіваної смерті Петра Яцика напередодні Другого конкурсу Михайло Федотович став біля керма конкурсу. Тут можна оповідати чимало історій про те, як різні чиновники від Міносвіти в різний час хотіли знизити мовний марафон, але Слабошпицький кожного разу робив усе, щоб цього не сталося, піднімаючи громадськість і б'ючи в усі дзвони. Сьогодні проекту “Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика” вже 21 рік. Це популярний український бренд і не лише в Україні, а й повсюдно, де живуть українці. І такими ж брендовими нині стали імена Петра Яцика і Михайла Слабошпицького. Сьогодні ми думаємо про те, як увічнити пам'ять Михайла Федотовича. Знаю, що в його рідному селі вже назвали його іменем вулицю, а школа, де він учився, носитиме його ім'я. І це

показово, що саме земляки показали Україні приклад, як треба шанувати своїх видатних людей.

– *Одне з найголовніших запитань, які я нині чую і від освітян, і від громадськості: чи житиме конкурс далі?*

– Що залежить від однієї людини? Зазвичай стільки, скільки вона наважується на себе взяти. Михайло Федотович часом брав на себе тягар понад силу. Не забуваймо – він ще писав і книги, був знаменитим письменником. Знаю, що українська мова була його релігією, а конкурс з української мови – більше, ніж просто громадянський обов'язок. Тому зрозуміло, чому сьогодні, коли Михайла Слабошпицького не стало, це перше запитання, з яким звертаються до нас, організаторів, зусібч. Зрозуміло, що ми теж думали про майбутнє конкурсу. Тут двох думок бути не може! Конкурс буде. Чи таким, яким він був традиційно, чи в онлайн-режимі, зважаючи на карантинні умови. Але буде! Тож готуймося до 22-го!

Записала
Світлана КОРОНЕНКО,
прес-секретар Ліги українських меценатів

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
к. філол. н., Інститут літератури
ім. Т. Г. Шевченка НАНУ,
член Правління НСПУ

Українська література доби Незалежності та місія Національної спілки письменників України

У 2021 р. Національна спілка письменників України відзначає 30-річчя в умовах Незалежності. 24 червня у стінах НСПУ відбулася наукова конференція “Українська література доби Незалежності”, покликана привернути увагу до найбільш гострих питань, пов'язаних із місією НСПУ в сучасній Україні. Організатори конференції – Національна спілка письменників України та Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Співмодератори – голова НСПУ Михайло Сидоржевський і директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, академік Микола Жулинський.

нічів у тому, що шляху до комуністичного минулого не існує. Майбутнє можливе лише за умов відродження України. І все це відбувалося в стінах сьогоденної НСПУ. Подолавши непроті періоди, Спілка залишається платформою творчого діалогу між митцями й чинником україноцентричної державницької політики.

Директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, академік Микола Жулинський у доповіді “Місія письменника в сучасній Україні” звернув увагу на гуманітарну кризу в Україні. На його думку, криза гуманітарної політики представлена на кількох рівнях: нерозуміння важливості Спілки як історичного явища, яке й сьогодні реалізує важливу державницьку місію з розвитку культури; загальний духовний занепад і зацикленість на матеріальних вимірах життя; недостатній розвиток української мови, яка хоч і лунає з екранів, проте має вихолощений, “дистильований” вигляд. Така мова лише почасти реалізує комунікативну функцію й жодним чином не забезпечує реалізації естетичних проблем українського суспільства. Важливо й надалі підтримувати українське письменство, яке є джерелом вітальності українського слова й чинником збагачення мовних практик.

Голова НСПУ Михайло Сидоржевський у доповіді “Гуманітарна політика як стратегічний чинник національної безпеки” наголосив на загальному засиллі форм культури, які знищують уявлення в суспільстві про високе художнє слово, плекаючи дух філістерства, сприяючи духовній деградації, розми-

ваючи духовній деградації, розмиваючи межі між мистецтвом і немистецтвом. М. Сидоржевський із гіркотою наголосив на тому, що сучасні медіа, окуповані олігархами з антиукраїнською позицією, виконують функцію підризу цінностей української державності. Отже, боротьба за українську державність триває досі.

Важливим був виступ професора Інституту філології КНУ ім. Т. Г. Шевченка Михайла Наєнка, який представив свої наукові напрацювання: “Інтервал” (літературно-критичні дослідження); “Іван Драч – лідер шістдесятництва”; “Юрій Мушкетик: обраний дорогами”; “На сторожі людяності. З пам'яті про Бориса Олійника”. У виступі йшлося про низку монографій, у яких висвітлено життя й творчість видатних представників українського письменства, зокрема, Івана Драча, якого науковець розглядає як одного з найяскравіших представників шістдесятництва. Новаторство І. Драча стосується утвердження нової якості художньої метафори, яка засвідчила інноваційні можливості українського слова. Справді вражає огром виданих праць, які під час конференції представив професор М. Наєнко.

Доктор наук із соціальних комунікацій, провідний науковий

співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України Ігор Павлюк у доповіді “Новітня українська публіцистика: традиції і тенденції” зупинився на розгляді української публіцистики як важливого чинника суспільних перетворень. Публіцистика має здатність викликати дискусії, формувати громадську відповідь, визначати морально-етичні орієнтири в суспільстві.

Харківський письменник Леонід Тома в доповіді “Сучасна проза: виклики часу і відповіді нації” зупинився на аспекті знецінення письменницької майстерності. Сьогодні можна натрапити на художні твори, у яких і охоронці, і професори університетів послуговуються однаковим стилем мовлення. Але це викликає подив у читача. Така “література” шкодить формуванню адекватного естетичного смаку.

Політичний експерт, письменник Володимир Цибулько запропонував учасникам виступ “Розпрощання із соцреалізмом”. У дистанційному форматі на конференції виступила літературознавиця Ольга Слоньовська (м. Івано-Франківськ) з доповіддю “Мегамоделізм як європейська ознака сучасної української літератури”.

Автор цих рядків у доповіді “Творчість українських пись-

менників періоду Незалежності, представлена за кордоном” здійснив огляд найважливіших видань, які впродовж останніх 30 років було перекладено різними мовами світу й представлено за кордоном (Л. Голота, П. Мовчан, М. Матіос, В. Базів, І. Павлюк та ін.). Зупинився на колосальній роботі з представлення української книжки у франкомовному світі, яку здійснив Дмитро Чистяк. Також було окреслено вектор, пов'язаний із перекладами англійською мовою, над якими працювали С. Комарницький, Г. Ширз, М. Пурсгав, М. Найдан та ін. Згадувалися й успіхи І. Павлюка, чия книжка “Політ над Чорним морем” здобула найвищу відзнаку Британського ПЕН у 2013 р., а в 2020 р. у США було опубліковано його книжку “Артанія”, передне слово до якої написав нобелівський лавреат Мо Янь. Такі літературні досягнення привертють значну увагу до української літератури у світі, сприяючи реалізації стратегій культурної дипломатії, яка в Україні розпочалася майже сто років тому, коли уряд Симона Петлюри відправив у світове турне хор імені Олександра Кошиця. “Щедрик” мав світовий успіх і зробився візитівкою України на різних континентах. На жаль, провідні українські інституції, чия діяльність спрямована на популяризацію української книжки за кордоном, недостатньо уваги приділяють висвітленню таких успіхів та співпраці з НСПУ загалом.

Науково-публіцистична конференція “Українська література доби Незалежності й місія Національної спілки письменників України” стала одним із перших заходів, спрямованих на відзначення 30-річчя НСПУ за доби Незалежності та поширення в суспільстві важливих меседжів, пов'язаних із утвердженням нації- та державотворчої місії Національної спілки письменників України.

Новоанглiзм **тор** (top) заповнив український інформаційний простір, зокрема, інформаційні приводи, що стосуються саме української мови: ті, хто начебто дуже дбає про українську мову, аж ніяк не можуть про неї подбати без англійського суржику:

ТОП-10 лексичних помилок української мови;

Топові лайфхаки (замість “найкращі поради”) української мови. Експертка розповіла про секрети грамотної мови: “Є такий **лайфхак** для тих, хто виступає публічно і не має великого досвіду. Коли підготуєте свій **спіч, промову**, то маєте прочитати її кілька разів”.

В англійській мові лексема top і багатозначна, і омонімна, і різночастиномовна – словом, обвита значеннями, як півонія пелюстками:

top 1 n 1. верхівка, вершина, верх, вершечок; маківка; 2. верхня частина, верхній кінець; 3. шпиль, купол; 4. найвищий ступінь; 5. найвищий

ПРОТИАНГЛІЗМ від Ірини ФАРІОН 37. ТОП, ТОПОВИЙ

ранг; високе становище; перше місце; 6. людина, яка посідає високе становище (перше місце); 7. найкраща (відбірна) частина чогось; 8. початок, ранній етап; 9. голова; 10. жмут (волосся); 11. pl. бадилля; 12. перо (цибулі);

top, v (past і p. p. topped, pres. p. topping) 1. зрізати верхівку; 2. досягати вершини; 3. бути вершиною; височіти; увінчувати; 4. бути на чолі (на першому місці); переважати; бути першим; 5. перевалити; перестрибнути (через щось); 6. с. г. підживлювати (посіви); 7. розм. відтинати голову; обезголовлювати;

top, a 1. верхній; 2. найвищий, максимальний; 3. найголовніший.

top II n дзига (АУС 2006, с. 1547–1648).

За різними джерелами, етимологічно top – це пізньодав-

ньоанглійський (до 1000–1100 рр.) іменник німецького походження *Zopf*, пов’язаний із голландським “саміт (англ. summit – верх, вершина), гребінь”; запозичення з голландської мови “верхівка, кінчик; щогла” (ЕСУМ 5, с. 598).

Чи це голландське top пов’язане з нашим інфінітивом топати, що характерний і для інших слов’янських мов (р. топать, бр. топаць, п. topotać się “дрижати від страху”, ч. torati “крокувати”, вл. topotać “тупати”, болг. топот “тупіт”, схв. топотати “тупати” та ін.) та його усіченим похідником дитячої мови топ-топ? Запитання відкрите. Проте праслов’янське top – це “крокувати, топати” (ЕСУМ 5, с. 598), що, своєю чергою, означає “рухатися вперед”, а отже, провмисто вказує на цей зв’язок.

Найвідповідніші синоніми до голландсько-англійського top: найкращий, видатний, провідний, первинний, відмінний, еліта, головний, кришка, голова, точка, наконечник, шапка, стеля, дах, обличчя, поверхня, пік.

В українській мові, з огляду на чинний правопис, топ

як перший складник складних слів, означає “найвищий”, “головний” і пишуть його разом зі словами, як і з іншими компонентами кількісного виразу чого-небудь: максіодяг, мікрохвиля, отже, топменеджер і топмодель. Проте, як свідчить правопис, “компонент топ- із числівниками не поєднуваний” (“Український правопис. Харків: Фоліо, 2019, с. 45), тобто не “топ-10 лексичних помилок української мови”, а “десяток лексичних помилок...”, як, зрештою, модель чи менеджер (краще управлінець) – найкращі, провідні, основні, але не обов’язково топові.

Пам’ятаймо про наші слова-квалітативи, тобто іменники з кількісним значенням, яких саме до речі вживати, коли йдеться про бажання поєднати топ із числівниками: двійка(о), трійка, пара, десяток, дюжина (двійко найкращих, трійка переможців, десяток найпопулярніших слів).

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ, зі статті “Справа наша не безнадійна”

Справа наша не безнадійна

Дорогі мої українці, я, Дмитро Павличко, вражений силою мудрості Михайла Слабошпицького, прошу вас прочитати уривки з його статті “Справа наша не безнадійна” про Ірину Фаріон*.

Для мене Ірина Фаріон (піше М. Слабошпицький) відкрилася як особистість тоді, коли її афоризми й максими це не ввійшли в патріотичний “цитатофонд” і ще не стали крилатими. Мені побачилася вона, сказати б, у той передстартовий момент, коли ім’я Ірини Фаріон ще не стало широко відомим в Україні.

А коли біля мікрофону опинилася поставна й тендітна Ірина Фаріон, то над усім нашим велелюдям мовби вихор пролетів. З жагучою пристрасною говоривою вона про долю й долю українців, про те, як долати постколоніальні травми й відстоювати своє політичне, історичне й моральне право бути державно під сонцем у цьому не вельми досконалому світі, де владарює не сила права, а право сили.

Слухаючи те, що Фаріон мовила і як вона мовила, подумав: оцей ораторський талант – та на найвищі трибуни держави! Хіба міг я сподіватися, що в особі мовознавця раптом відчую отакого неординарного політика справді державницького мислення. Не запитає тоді в Ірини Дмитрівни, чи вона вже безпосередньо причетна до партійного середовища, але вже невдовзі побачив її під прапорами Всеукраїнського об’єднання “Свобода”. І вже від першої там її яви було враження: саме для цього, для політики, вона народжена. В ній – справді потужний політичний нерв. Згодом у тому допевнилися всі, хто чув депутата Львівської облради чи Верховної Ради України. Такі харизматичні особистості зі сміливим інтелектом і ясною візією – це скорше винятки поміж депутатського стада, де до сприкрення багато темних, ніяких чи відверто мародерних індивідів. Фаріон – яскравий еталон національно свідомого й

морального політика. Політика, що не відступається від своїх високих імперативів.

Мовознавець Фаріон не замикається тільки в теоретичних питаннях фаху – її мовознавство переростає в найширші масштаби культурології; мовне питання в її сприйнятті й трактуванні – один із найважливіших моментів усієї української гуманітаристики. І спробуй-но на цьому зупинитися та обійтись без політики. Це – саме та сфера, де вони зустрічаються і стають продовженням і поясненням одна одної.

Ірині Фаріон тісно в рамках академічного літературознавства. Її однаково цікавлять і питання лінгвонаціології, соціолінгвістики, гуманітаристики загалом та національної ідентичності і мова як фактор політики, і конкретні проблеми вираження національного змісту нашої держави. Як легко зрозуміти, все це – і не тільки це, бо Фаріон надзвичайно багатогранна в своїх зацікавленнях – уміщається між двома полюсами: мова і політика. І все те й зумовило, висловлюючись цитатою з поета, цей потужний двокрилий політ.

Шкода, що я тоді не читав автобіографічний нарис Ірини Фаріон “Іду життям, неначе мінним полем...”

І взявся написати передмову до бібліографічного показника “Фаріон Ірина Дмитрівна. Доктор філологічних наук, професор”.

Загалом знаючи її політичну діяльність, читаючи книги Ірини Дмитрівни, маючи надзвичайне задоволення від співпраці з нею в конкурсі з української мови імені П. Яцика, де пані Фаріон – голова На-

глядової ради й один із меценатів престижного мовного турніру, я відчув, що тих фактів мені досить для того, щоб бодай пунктирно окреслити духовний портрет цієї небуденної особистості.

Звичайно, для короткого передслова того було досить. А вже я писав головню про своє відчуття цієї людини, про її характерні погляди та діяння, розлуння яких виразно вчутно було не тільки в усій Україні, а й поза нею – завперше в Росії, де її було офіційно визнано ворогом Росії калібру Астольфа де Кюстіна, Донцова чи Бандери.

Неоднораз чувши страхтливі епітети на адресу Фаріон із російського телезомбоящика чи від усіх наших гордонів і згадуючи тенденційну поставу її, не міг утриматися від сміху. Так, я згоден, що пані Ірину не зрушити з її позиції, де вона непорушно стоїть в обороні України, але вимальовувати її таким страшидлом, яке готове і дітей їсти, і цивілізацію поховати, й земню кую викинути за межі галактики – куди вже тому Геббельсу рівнятися в мистецтві тотальної брехні!

Один із Ірининих фанів гірко сказав: “Які ж ми бідні – в нашій важкій ситуації нам потрібно триста Фаріон!” Тоді українська справа зрушиться на лад... Я відповів йому, що в інкубаторі таких особистостей не вирощують, запрограмувати їх не можемо. Цінуймо те, що вона є. І що робить набагато більше, аніж це посилює для людини її харизми, активності, статусу й інтелекту.

А ось опонент Фаріон (він себе називає поміркованим патріотом) усе бідкається: чому вона така різка? Хіба не розу-

міє, що своєю різкістю відштовхує від себе? Мала б не так категорично говорити з людьми?

Пояснюю йому: у нас багато хто ставить питання української мови не різко. Все намагається лагідністю повернути до України національно вихолощених, а з них не вивітрюється потяг до Росії. Умовляннями, всовіщаннями та благаннями справи не зарадиш. На безхребетних безкарно їздять. Так званою політкоректністю національну державу з тієї постколоніальної руїни, котру ми успадкували, не так просто будувати. Та й ця наша запопадливість перед головною російською нацменшиною згубна. Вона засвідчує нашу слабкість та безхребетність проти всіх, кому пошастить нас осідлати. Змінюються покоління, а в сідлах на нашому карку ті ж самі елементи.

Я був свідком визрівання політичної діячки Ірини Фаріон. Бо ж її перші рішучі кроки в цьому напрямі були в мене на очах.

Я не знав її в той час, про який пише колега Фаріон із Львівської політехніки Оксана Микитюк (також катедра української мови). “Уже тепер далекою 1 вересня 1991-го року я побачила, як Ірина Фаріон зайшла на кафедру. Що впадає у вічі, коли бачиш незнайому людину?.. Звісно, одяг! Одяг був вогнянисто-червоний (бордово-червона вузька спідниця та яскраво-червоний светр)... Швидкість, упевненість, рішучість – так, це був “вогонь в одязі слова”. Цей вогонь я бачу до сьогодні: він то спалахує швидко займистою лавиною (у боротьбі з політичною тупістю та непросвітнім угодовством), то гріє, даючи тепло і затишок.

Про вогонь Ірини знали всі. Пам’ятаю, як в університеті на філологічному факультеті казали, що стінгазету про В. Стуса робить Фаріон, вона горить цією справою, до неї тягнуться всі небайдужі...”

Ірина Фаріон однаковою мірою належить науці й політиці. Якби мені запропонували визначити, що для неї головне і чому більше віддає сил, я б завагався з відповіддю. Так, наука. Я перечитав рецензії та відгуки на її монографії, прочитав і кілька популярніших написаних книжок (яких нам дуже не вистачало!), й, не вагаючись анітрохи, твердив би: наука! Але я повсюдно бачу й чую політика Фаріон. Її активності вистачить на легіон діячів. Навіть і вже не депутатом Верховної Ради Фаріон, як уже мовилося, не перестав бути в найперших лавах оборонців усього українського: мови, освіти, культури, науки, людини, держави.

Ірина Фаріон-публіцист, яка щедро надарована літературним хистом. Вона автор багатьох пристрасних виступів в обороні всіх національних цінностей українців. Саме принципова непоступливість у відстоюванні українських пріоритетів та патріотична пристрасність Ірини Фаріон доводять до істерики українофобів. Вони з усіх сил намагаються демонізувати її, вдаються до інсинуацій та брудних наклепів. Але пані Ірина має не тільки тверді переконання, потужний інтелект, а й ту силу, яка дозволяє їй міцно стояти на цатах усіх наших рубежів. До всіх своїх талантів вона має ще один важливий для громадянина України талант. Талант прямоствояння і протистояння. І це також принципово важливо. Це також творить феномен Ірини Фаріон.

* Михайло Слабошпицький, 3 присмеркового дзеркала. Спогади. Київ, видавництво “Ярославів Вал”, 2020.

«Огієнкові дзвони» з Брусиліва

У голові колони – священники та організатори фестивалю

Микола ТИМОШИК

Про цю небуденну, незвичну змістом і формою проведення, подію мала би знати вся Україна. Втім, пройшла вона без телевізійних камер, без бодай короткої свити "весільних генералів" зі штибу хронічно тимчасового для нашої пори начальства зверху, без позначених крикливою ситістю й бездуховністю "ікорних фуршетів" та заорганізованої показухи.

Усе відбувалося по-домашньому – тепло, задушевно, щиро. Й огорталося великою залюбленістю організаторів у власну ідею, переконливістю в її надактуальності й потрібності. Йдеться ж бо про сокровенне, своє і спільне: про те, що дороге, що болить, що будить приспану генетичну пам'ять, що здатне витискувати по краплині з тіла й душі за давній комплекс раба, малороса, зляканого й зневіреного гнучкошій енка. Саме тому багато епізодів того дійства проймали до сліз чи не кожного, хто там був.

Уявімо, шановний читачу, що ви опинилися зранку в центрі містечка Брусилів на Житомирщині, на багатолюдному й багатоголосому майдані, що віднедавна носить ім'я Івана Огієнка. Таки завелика як для спекотного червеневого дня колона місцевого й приїжджого люду зупинилася на коротко біля музею й пам'ятника тому, хто прославив і край, і Україну самогертовним і самозреченим служінням свідомо обраним головним ідеалам: рідній мові, культурі, науці, церкві, державі. Тут – спільна поминальна служба світлої пам'яті Івана Огієнка (митрополита Іларіона) під проводом місцевого кліру ПЦУ на чолі з отцем Олегом Романином.

І ось ця колона (у ній переважають вишивані різностильовими узорами національні строї) рушає головною вулицею, автомобільний рух якою був завчасливо перекритий місцевою поліцією, до селищного будинку культури.

Піднесеність, святочність ходи підсилюють церковні дзвони. Один – головний – на високій дзвіниці шойно відбудованого Свято-Воскресенського (замкового) храму, звучав надалеко особливо величаво, адже піднятий і освячений зовсім недавно. А наступні 12 розміщені по периметру головної вулиці на електричних стовпах через кожні сто метрів. Дзвонарями біля кожного – зосереджені й красиві хлопчики й дівчатка у вишиванках. З наближенням процесії до місця дійства переспів дзвонів стає насиченішим, голоснішим, дружнішим. Раз-по-раз розкочуються в цьо-

му переспіві дружно скандовані гасла "Слава Україні!" – "Героям Слава!"

Описана вище картинка, безпосереднім учасником і співорганізатором якої був автор цих рядків, передає атмосферу початку нового свята в Брусиліві – Всеукраїнського фестивалю-конкурсу української національно-патріотичної пісні, а в рамках цього заходу – церемонії вручення премії імені Івана Огієнка нещодавно нареченим новим лавреатам. (Засідання комітету з цієї премії під головуванням очільника Всеукраїнського товариства "Промисла" імені Тараса Шевченка Павла Мовчана відбулося в Житомирі місяцем раніше).

Про суть і завдання нової ініціативи брусилівської громади із хвилюванням ділиться її голова Володимир Габенець:

– Кілька років тому ми добилися, щоб щорічна церемонія вручення премії відбувалася саме в Брусиліві, як і від початку її заснування 26 років тому. Це дійство таїть у собі таку потужну виховну, патріотичну енергетику. Гріх було б її не використати. Тому щоразу урізноманітнюємо сценарій. Ідея ж фестивалю лежала на поверхні. Ті, хто знає і любить село, не може байдуже споглядати, як воно знекровлюється фізично й духовно. Найживучіша там за всіх часів була українська пісня. Дати їй крила, підтримати тих небагатых, хто не дає їй затихнути, зробити рух за порятунку народної пісні в українській глибинці й поза нашим краєм – то і є ціль "Огієнкових дзвонів".

Як на мене, напрохуд доречна й глибинна назва фестивалю. Дзвіниці Свято-Воскресенського храму в Брусиліві, як і саму церкву, збудовану брусилівцями ще в козацькі часи, окупаційна московська влада перетворила в руїни наприкінці зловісних 1920-х років не випадково. Адже це той храм, де хрестився і вінчався Іван Огієнко. Отож, він мав берігти генетичну пам'ять українців. А такі обереги було прямою загрозою комуністичній системі. Тому й зруйнували церкву, щоб пам'ять про великого українця була витравлена, а згодом і нахабно сфальшована. Тепер із цього місця нові дзвони оновленого храму закликають українців до прозорності й єднання.

Фестиваль започаткували у 2019 році як щорічний. Однак минулого року через коронавірусну епідемію його не проводили. Вагалися й тепер. Та все ж відважилися. І люди це підтримали.

Післяслово до Всеукраїнського фестивалю-конкурсу української національно-патріотичної пісні та церемонії пошанування нових лавреатів премії імені Івана Огієнка

Якщо два роки тому сюди прийшло шість фольклорних колективів, здебільше з колишнього Брусилівського району, то цього року – 16, деякі – із різних "старих" районів області: Радомишльського, Новоград-Волинського, Народицького, Андрушівського. Усі були гідно поціновані й винагороджені грошовими преміями: і за участь, і за переможні місця. Гран-прі отримав народний колектив "Дзвін" із села Привороття Брусилівської громади, також премію в сумі 5 тисяч гривень офірувала селищна рада. Основу грошового фонду конкурсу склали кошти очолюваного Володимиром Габенцем благодійного фонду "Рідний дім – Брусилівщина" (38 тисяч гривень), а також Житомирської облдержадміністрації (6 тисяч гривень). Допоміг і знаний земляк, колишній міністр юстиції Микола Оніщук.

Виступає професор Василь Яременко

Дещо з церемонії пошанування цьогорічних лавреатів, до організації проведення якого найбільше приклали зусиль заступник голови Комітету з премії Івана Огієнка, директор Житомирського коледжу культури і мистецтв ім. Івана Огієнка Микола Покропівний та секретар комітету Наталя Хомяк.

Приємно зазначити, що рівень вимог до претендентів отримати це високе звання, як і авторитет премії, щороку зростає. Таку планку підняли в попередні роки авторитетні в загальнонаціональному масштабі особистості, житейський чин і громадянська позиція яких накладається в унісон тієї справи, якій залишався вірний упродовж свого непростого життя Іван Огієнко. Назву бодай кількох із першого ряду: Ірина Фаріон, Іван Ющук, Галина

Дацюк, Євгенія Сохачька, Михайло Скорик, Дмитро Степовик.

Премія звучала на міжнародному рівні. Першим зарубіжним лавреатом два роки тому став українець польського походження Григорій Купріянович. Ім'я цього молодого історика стало відоме в світі після того, як воєвода Люблін зніщив проти нього карну справу за нібито вчинений ним злочин проти польського народу. "Злочин" цей полягав у тому, що на багатолюдному мітингу з нагоди круглої річниці спалення поляками села Сагринь неподалік Холма, у присутності тодішнього Президента України та українського дипломатичного корпусу, пан Григорій, як ретельний і чесний історик, озвучив правду про трагедію українців Польщі в роки Другої світової війни, про яку свого часу говорив на весь світ тодішній митрополит Холмський і Підляський Іларіон (Огієнко). Згодом успішно сформована судова справа розпалася, але молодий учений втратив зір.

Цьогоріч маємо ще одного зарубіжного лавреата – українознавця Олександра Колянчука з польського Перемишля (номінація "Освіта"). Своє життя він присвятив поверненню історичної пам'яті про борців за волю України в період Української національно-визвольної революції 1917–1921 років, чий життєвий шлях звершився на території Польщі. Це сотні імен, віднайдення їхніх могил, створення їхніх життєписів. Це кілька великих за обсягом книг і польською, і українською мовою.

На жаль, за станом здоров'я доктор Колянчук, як і відома письменниця Валентина Мастерова, лавреатка номінації "Література", не змогли прийти до Брусиліва. Але брусилівцями мали можливість щиро вітати і слухати інших відомих в Україні достойників. З-поміж них – справжня легенда української журналістики професор Василь Яременко (у номінації "Наука"). Унікальність цієї особистості в тому, що за всіх часів і влад він залишався чесним і принциповим українолюбцем, українотворцем і працелюбом. Найбільшим життєвим подвигом Василя Васильовича є віднайдення в архівах, опрацювання, упорядкування й видання зі своїми передмовами і примітками колосальної творчої спадщини одного із соратників Івана Огієнка, ще одного по-справжньому заслуженого Великого Українця Бориса Грінченка. Це – 14 томів безцінно-

го духовного скарбу нації, який до недавня влада тримала в найдальших архівних сховах.

На сцену Василь Васильович, який недавно розпочав десятилітній десяток своїх років, прямував через увесь зал у супроводі свого сина Ярослава під нескінченні овації присутніх. Зал вітав цього лавреата стоячи. Ще дві хвилюючі миті. Перша: нагороду професорові вручав колишній його студент, для якого сміливий на той час Яременків курс "Історії української журналістики" став визначальним у майбутній професії, – автор цих рядків. Друга: виступ самого лавреата. Академічно структурований, чіткий, величний, повчальний, патріотичний, запальний. Як і належить справжньому Професорові й Патріотіві з великої літери.

Схвилював присутніх ще один знаковий лавреат (у галузі громадської, політичної та духовної діяльності) – Уповноважений із захисту української мови Тарас Кремін. На плечі цієї молоді людини (43 роки) волею долі випала місія захищати українську мову від імені держави за умов усе ще невизначеної її гуманітарної політики. І голос Уповноваженого в цій справі відразу звучав сміливо та переконливо. Ось фрагмент його виступу:

– Іван Огієнко – видатний українець, славний захисник української мови. Сьогодні він – наш дороговказ. Я з високою честью приймаю цю премію за мою скромну роботу, яка б не була можливою без підтримки суспільства. Рівно рік тому був створений Секретаріат Уповноваженого із захисту державної мови, і трохи менше року як я перебуваю на цій посаді. Не так легко доводиться імплементувати мовне законодавство, захищаючи його від варварів з різних політичних векторів та фронтів. Але закон працює, і всі ми відчуваємо, що української й справді стає більше... Ми повернемо українській мові її територію.

Багато теплих слів хочеться сказати про ще одного лавреата в цій номінації, справжнього подвижника Огієнкової справи в захисті української мови – відомого філолога, журналіста, громадського діяча Тараса Марусика. З-поміж сучасної української інтелігенції нелегко знайти особистість, яка б так послідовно і наступально публічно боронила українське в Україні. На рахунку пана Тараса – кілька виграних судів на захист державної мови, позивачами яких були високопосадовці або фінансово багаті відверті українофоби з ментальністю ординців.

Окремими номінаціями є "Література" та "Мистецтво". Тут за всі роки існування премії маємо немало достойних майстрів своєї справи. До них нині – особлива вимога часу. Адже, мовлячи словами Огієнка, "вікові наші рани" ще не загоїлися, і "наш бій за державність" не припиняється й нині. Тому, гадаю, є потреба в окремій публікації розважливо поміркованої про критерії висунення в цих номінаціях наступних претендентів. І головне тут – знайти прийнятну відповідь усіх членів комітету на принципові запитання: що має бути головним в оцінці претендента:

– талановито створений твір чи також (або передусім) позиція автора як

Заключні акорди церемонії нагородження Огієнківських лавреатів

трибуна, борця, запаленого таланом і чином самого Огієнка?

- критерій майстерності чи критерій дієвості твору та його автора в “бою за державність”?

Доводиться про це говорити з двох причин.

Перша. За час існування премії Огієнка маємо понад 160 лавреатів. Але чи часто доводиться чути їхній голос, скажімо, тепер, у цей переломний для України час, коли відверті й приховані вороги українського в Україні знову пішли в наступ? Це якраз той момент істини, коли таким мовчати не можна. І чи не є таке мовчання зрадою справ, за яку їх громадськість публічно визнала й винагородила? Інша грань теми. Упродовж років народною толокою відбудуємо в Брусиліві Огієнкову церкву – шукаємо і збираємо “з миру по нитці”. А чи багато з такого широкого кола огієнкістів особисто відгукнулося на наші заклики, час від часу озвучувані в пресі? Чи когось залучили в своїх містах і селах до цього богоугодного діла?

Друга. Ми на порозі двох пам’ятних дат, пов’язаних з Іваном Огієнком. Вже через півроку, 2 січня, виповниться 140 літ від дня його народження, а наступного 29 березня – півстоліття від дня його упокоєння. Зазвичай “нагорі” кажуть тим, кому небайдуже: організуйте розробку комплексу заходів. Упродовж десятиліть ка-

Слово лавреатам

Тарас МАРУСИК:

Для мене велика честь стати лавреатом премії імені цього Українця з великої літери. Дякую членам журі премії і, зокрема, професорові Тимошику за оцінку моєї роботи в обороні мови і національної ідентичності, державного статусу української мови, її значення як одного з державних символів й однієї з підвалів України.

Кілька слів про місію. Хтось усвідомлює це відразу, хтось у процесі своєї діяльності. Місія не залежить від премій, але покладає на лавреата ще більшу відповідальність. Моєю місією стала оборона мови, розвиток національної ідентичності й національної гідності.

Мій мовний фронт останнього 30-ліття – це не лише посади в державній службі (у парламентському комітеті з питань культури і на посадах першого й останнього завідувача мовного сектору Кабміну і першого й останнього завідувача відділу Секретаріату Президента України). Це і статті та виступи, і лікети незаконнослухняної влади, й участь у написанні законопроектів, наприклад, першого варіанту № 5670, який ліг в основу нового мовного закону...

Мій тато був би дуже радий, якби дізнався про сьогоднішню подію. Він мені прищепив любов до мови. А ще повторював, що не треба лінуватися заглядати в слов-

ники. Багато його знайомих побоювалися робити помилки, бо тато нещадно, але з посмішкою воював з русизмами.

Я дуже радий, що лавреатом став також професор Василь Васильович Яременко, який добре знав мого тата і знає мою маму. Наше знайомство з 1960-х років переросло у приятелювання до цього часу.

Мій тато підтримував контакти з дисидентами. Через це в 1965 році у нашій хаті проводили обшук тривалістю 10 годин. Двоє кагебістів з Надвірної. А в 1970 і 1971 роках, коли режим почав усе більше закручувати гайки, двоє вчителів Яремчанської СШ перейшли на російську мову викладання. Це фізкультура і цивільна оборона. Я і мій друг відмовлялися відповідати на фізкультури російською, за що нас кожен навчальний рік не атестували за перші три чверті. А я при цьому

ішов на золоту медаль (яку в підсумку не одержав).

Ще “тюрма народів” не завалилася, але тріщала по всіх швах, – у 1991 році видали репринтне видання Івана Огієнка “Українська культура”. Я із захопленням проковтнув цю книжечку, особливо те, що стосувалося репресій проти української мови, а потім вже опрацьовував з олівцем, мережачи сторінки знаками оклику, “пташечками”, підкресленнями... Коли в 1996 році мені запропонували дописувати до нової газети, “Дзеркала тижня”, я зрадів. Але шойно дізнався, що видання російською мовою, відмовився. Тоді завкультурою газети Олексій Кононенко мене переконав, щоб я писав українською, а вони в редакції перекладатимуть російською. І для своєї першої статті в “Дзеркалі тижня” я скористався фактами, викладеними в “Українській культурі” Івана Огієнка. Стаття називалася “Ем-

ський указ як дзеркало української політики Росії”.

Моя місія не змінилася б, присудили б мені цю премію чи ні. Але вона точно наклала на мене додаткові моральні імперативи й обов’язки перед нашим спільним “домом буття”.

P. S. Розмір премії становив 5 тисяч гривень. І тисячу я пожертвував на храм Івана Огієнка, який відбудовує місцева громада. Ще 1 тисячу, поза пенсією, я передаю на Схід України – щоб російські танки не з’явилися в Києві. А ще я хочу придбати повний 14-томник Лесі Українки.

Михайло ЖАЙВОРОН:

З великою радістю завітав до містечка Брусилова – на батьківщину нашого видатного земляка, українського вченого-мовознавця, письменника, перекладача, педагога, державного та церковного діяча Івана Івановича Огієнка

– митрополита Іларіона. Тут, у місцевому Будинку культури, відбулося урочисте вручення премії імені Івана Огієнка 2021 року. Серед лавреатів цієї престижної премії тепер і я, що додає мені Огієнківського духу та спонукає до відповідальності за долю України, мови та віри її незнищеного народу.

Ця премія – друга після Шевченківської і присуджується за заслуги у розвитку національної духовної культури, утвердження української державності, міжнаціональної та міжконфесійної злагоди.

Один із 12 юних дзвонарів

жу таким: це заговорення теми; не треба того “комплексу”, треба конкретика, підтримайте передусім її. Моя конкретика: придбайте та поширте в школах, університетах, бібліотеках, подаруйте в трудових колективах книги Огієнка. Їх лише в здійснюваному самостійно проєкті “Запізніле ворота” (твори з канадського архіву) вже побачило світ понад 20 томів. Доступно написані й надактуальні натепер Огієнкові тексти, які упродовж десятиліть були заборонені, мають побутовати серед якомога ширшого кола читачів. І то буде найкращий вияв пошанування цього Великого Українця та виконання його заповітів.

Більше місяця тому вийшов із такою конкретикою до житомирської влади, побувавши спеціально на прийомі в заступника голови ОДА та зустрівшись з головою обласної ради. Подав письмові пропозиції.

Власне, це я завжди роблю щоразу, коли влада в Житомирі змінюється.

Поки що конкретними результатами таких зустрічей похвалитися не можу.

Чекаю.

Едуард ОВЧАРЕНКО

Фото автора

– Є в житті хвилини, які закарбовуються на все життя, – переконана голова журі та оргкомітету конкурсу, народна артистка України Галина Яблонська. – Саме такі хвилини ми переживаємо сьогодні, нагороджуючи наших переможців. Цьому дню передувала напружена копітка робота, яку всі ми здійснювали на громадських засадах.

Сьогодні підбиваємо підсумок нашої дворічної праці. Зізнаюся, що у 2020 році, коли запровадили карантин, всі ми розгубилися – як будемо жити далі, чи існуватиме цей конкурс. Але заявки продовжували надходити і ми зрозуміли, що не маємо права не відзначати цих людей, тому що вони у нас вірять. Ми повинні їх оцінювати і надихати на подальшу творчість. Особлива подяка нашим партнерам, зокрема, меценату Ігорю Найді, завдяки яким відбуваються ці конкурси. Через Шевченкове слово Україна виходить у широкий світ. З кожним роком зростає кількість учасників конкурсу, чуємо все більше мов, у перекладі яких звучить поезія Кобзаря.

– Тут зібралася наша українська еліта, люди, які посправжньому люблять матінку Україну, – наголосив член журі конкурсу, Герой України **Анатолій Паламаренко**. – Ці прекрасні люди роблять велику справу – долучають дитячий розум і дитяче сердечко до великого слова нашого Пророка, людини, яка створила для нас святе письмо. Це вели-

Об’єднані Шевченковим словом

У Міжнародному культурному центрі “Сяйво” в Києві підбили підсумки VI міжнародного проєкту-конкурсу “Тарас Шевченко єднає народи” та відзначили його переможців. У 2020–2021 роках у цьому проєкті-конкурсі було задіяно 729 учасників з 14 країн, а слово Кобзаря звучало 23 мовами.

ка і важлива праця – сіяти в дитячі душі зерно, яке вкладає у незвичайному слові Великого Кобзаря.

Ми знаємо прекрасних поетів і до Шевченка, і після нього. Але наповнення саме його творчості особливе в усіх відношеннях. Подивіться, яка колосальна музика звучить у віршах цього поета, я вже не кажу про актуальність його творчості. Хочу привітати нашу інтелігенцію, яка виховала таких прекрасних діточок, що ставляться до нашого Пророка з великою любов’ю. Окремі слова подяки організаторам та членам журі за це прекрасне дійство.

Про особливості організації та проведення цьогорічного конкурсу розповіли голова Київської міської організації товариства “Знання” Василь Неволів та заступниця голови Київської “Просвіти” Ольга Ходацька.

Володар гран-прі у номінації “Мій Шевченко: літературний”, голова правління Товариства “Знання” України Василь Кушерець зазначив, що Шевченко є основою всього доброго і добродічного. Тарас Григорович своєю творчістю заклав вічність і безкінечність нашого народу.

Переможниця у номінації “Поza часом”, організаторка

та учасниця проєкту “Мистецький спецназ” Зоя Ружин розповіла про свій внесок у збереження пам’яті про Тараса Шевченка. Вона вже понад двадцять років є однією з організаторок акції “Обніміться, брати мої” на Чернецькій горі в Каневі, з 2001 року за її участі у селі, де народився Шевченко відбуваються вшанування батьків Кобзаря у день його народження, під час яких звучить народна пісня. У цих заходах неодноразова брав участь Національний український народний хор імені Григорія Верьовки. До 200-річного ювілею Тараса Григоровича пані Зоя ініціювала проєкт “Тарасова верба”, тоді були посаджені 200 саджанців дерев.

Керівниця проєкту “Інтерактивна книга. Магічний Кобзар” Надія Грачова розповіла про цей проєкт, спрямований на старшокласників. Його мета за допомогою новітніх технологій зробити Тараса Шевченка, Лесю Українку, Івана Франка ближчими для наших підлітків. Проєкт уже підтримали близько 20 тисяч дітей з 5 областей України, зацікавилися ним і за кордоном.

Заступниця головного редактора журналу “Справи сімейні” Людмила Грабовенко поділила-

ся досвідом відкриття студії імені Тараса Шевченка у загальноосвітніх школах. Згадала, як разом з Галиною Яблонською та Анатолієм Паламаренком зустрічалася з сільськими школярами і як тепло їх вітали дітки.

Одна із гостей заходу, журналістка Людмила Чечель переконана, що всі учасники конкурсу вже переможці, адже доторкнулися до Шевченкового слова – це вже велика честь. “Шевченко єднає народи” – не просто міжнародний проєкт-конкурс, це велике свято. Він заслуговує на більші масштаби та ширшу аудиторію. Пані Людмила запросила Галину Яблонську на одну зі своїх найближчих передач на емігрантському радіо “На каву з Людмилою Чечель”.

Підбиваючи підсумки проєкту “Шевченко єднає народи” відповідальний секретар конкурсу Лариса Кондратюк звернула увагу на те, що серед його учасників 78 дітей віком до 7 років. Загалом же найменшому конкурсанту 3 роки, а найстаршому – 99. Збільшилася кількість учасників з окупованих територій – Донецької та Луганської областей, майже всі вони отримали призові місця. До конкурсу долучаються цілими сім’ями як в Україні, так і за кордоном. У цьому році вперше були представлені анімаційні фільми на шевченківську тематику. Як вже зазначалося, поезія Кобзаря звучала багатьма мовами, але особливо хвилююче було бачити, як Шевченкове слово відтворюють мовою жестів. Приємно вражає підхід більшості учасників – креативність, якість, підготовка. До конкурсу долучаються народні майстри, професійні виконавці, співаки.

Нині організатори починають готувати VII міжнародний проєкт-конкурс “Шевченко єднає народи”. З 1 липня можна подавати заявки до участі в ньому.

“Якби я спокусилася на гроші, то весь мій омріяний 25-річний шлях до цієї картини був би марним”.

Шлях до квітів Катерини

У день 60-х роковин пам'яті Катерини Білокур сталося сонячне затемнення. Сонце було ущербним, і згадалися слова Катерини Василівни: “...все життя відчуваю ущербність своєї долі”.

Зі 120-ти її років половину строку її нема на Землі. Отака рівновага. Але дивовижна потужність її картин продовжує зростати, про що свідчить і довжелезна черга на її виставку у Мистецькому Арсеналі, і яскраві величезні альбоми видавництва “Родовід”, і нещодавня ґрунтовна монографія мистецтвознавиці Олеси Авраменко... Нові генерації вбирають історію великої художниці в історію свого життя.

Ольга САМОЛЕВСЬКА, кінорежисерка, лавреатка міжнародних кінофестивалів та міжнародних премій

Ще зі шкільних років почалося моє знайомство з Катериною Білокур. Ні, картин її я тоді ще не бачила. Якось влітку на дачі мене зупинив голос Ніни Матвієнко, яка з нашого транзисторного приймача читала листи невідомої художниці, обпикаючи мене так, що я вже не змогла цього забути. Ті листи потім увійшли у наш фільм.

А знайомство з картинами Катерини Білокур відбулося вже у студентські роки.

Кінематографістів тоді виховували у старовинному церковному корпусі, у найчарівнішому місці на Землі. Лаврський передзвін і досі лунає янгольською музикою. Вікна нашої аудиторії виходили на страшні та звичні руйни Успенського собору. Під дощами та снігами плакали недобиті лики святих. А за руйнами храму зберігався острівець Катериного світла, який і досі чекає на всіх у музеї, подібному на храм — там живуть роботи Катерини Білокур.

Вірний друг моєї юності Ляно Бернадський відкрив для мене той зал, той рай. Картини дихали чимось дивним, несподіваним і рідним. Ми розглядали ті неймовірні квіти, тихі, але сплетені у потужний гімн самій природі, життю, Богові... Там були цілі Галактики, утворені з квітів.

Біля Яготина в Богданівці промайнуло життя Катерини Василівни. Вже будучи відомою художницею, вона так відповідала на запитання журналістів про умови творчості: “Та яка там майстерня? Звичайна сільська хата. Хіба я художник? Я — Попелюшка. Поки виребу попіл, натоплю піч, біля старої матері похожу, козу впраюю, дров нарубаю... І скільки в голові моїй снується невиданих буйних картин! І так вони у мріях і залишаються...” Просила-молила тодішню партійне начальство надати їй хоча би куточок у Києві, щоб малювати подальше від лихої невістки. Відповіддю було: “Хай сидить — де сидить!” І ось картини її навично прописалися у столиці, та не в якомусь там куточку, а у великій лаврській залі в серці Києва. Дух витає, де хоче.

Але на спілкування з гордістю українського мистецтва для ра-

дянського загалу довгий час зберігалася щось подібне на вето. Ні, Катерину Білокур ніхто не забороняв. Але й ніхто не перевидавав тоді її альбомів. Цей летаргічний стан можна було би назвати словами Лесі Українки “байдужий сон байдужого раба”.

Тоненький, поганой поліграфічної якості альбом репродукцій її дивовижних робіт вийшов у сімдесяті роки минулого століття і є вже рідною реліквією. От з цього альбому і виникла у мене ідея створити фільм — поминальну молитву. Багато альбомів з того тиражу разом зі своїми власниками переїхали жити до інших країн, вихлюпуючи через кордон частку безмежної краси українського мистецтва. Пам'ятається, як хотілось тоді показувати цей альбом усім і втішатися зливуванням глядачів. Хотілося більше дізнатись про чарівницю з Богданівки, мріялося побачити її, поцілувати натруджені руки. Але Катерини Василівни вже не було на світі.

Альбом покликав нас із Ляною Бернадським (тоді — студентом кінооператорського факультету) в Богданівку та в Яготин-

ську галерею до картин невідомої майстрині.

Але дорога до фільму розтягнулася на чверть століття.

Вже будучи режисеркою кіностудії “Київнаукфільм”, на початку 80-х років я звернулася до дирекції з ідеєю фільму про Катерину Білокур. У відповідь почула: “Яка там Білокур? У нас 40% картоплі з полів убиратися! Ось про що треба знімати! До того ж студія вже зробила 10-хвилинний фільм про Білокур”.

Але ідея продовжувала розвиватися. Катерина Василівна казала: “Порожній простір промовляє до мене: замалюй мене!”. А я відчувала, як хоче Катерина Василівна, щоби почути її сповідь. Вона залишила для фільму все: і зоровий ряд, і натхненні листи — тільки увійти в це, відчуті і зібрати...

У Центральному державному кінофотофоноархіві України імені Г. С. Пшеничного я передивилася все, що було знято про Катерину Білокур. У тих оглядових фільмах, на жаль, не було поетичності, притаманної великій художниці, отже, не було її образу. В одному з фільмів навіть... з хати до хати смішно бігала оголена красуня-актриса. На той час подібне одкровення було би сміливим в якомусь іншому фільмі. Але яке ж це має відношення до Художниці, яка прожила чернече життя? Катерина Білокур — наче повторення великого ченця Андрія Рубльова. Хоча бути черницею поза монастирем значно важче.

...Відтоді як Катерина Василівна покинула цей світ, ставлення до культури не дуже змінилося. Як вона випрошувала фарби та олію, так і ми випрошували фінансування фільму. Якби героїнею фільму ми обрали яку-небудь чергову й нетривалу поп-зірку, то знайти гроші на фільм було би значно легше.

Коли вітчизняні спонсори дали нам... зрозуміти, що надії на них нема, мій старий альбом почав працювати шукачем фінансування за океаном, де, як виявилось, Катерину Василівну знають і цінують... Перебуваючи на фестивалі в Торонто, я виступила з проектом фільму в Канадсько-Українській мистецькій фундації. Члени правління аплодували цій ідеї, обіцяли профінансувати фільм, просили надіслати кошторис. З канадського фонду ім. Т. Шевченка у Київ прийшла анкета — ми заповнили всі 9 аркушів. Нашу анкету (аплікаційну форму) канадські колеги схвалили і... запросили знімати на їхній території. Унікальна можливість міжнародної постановки стала реальністю. Така пропозиція була би великим подарунком для будького з нашої братії. Але цей проект потребував саме рідної землі. Як писала Катерина Василівна: “На біса мені так далеко їхати — аж у П'ятигорськ? Боже мене сохрани! Де там він — може, аж на край світу?! Мене Київ причарував — не можу ніяк забути!”

Довідка “СП”. Фільм “Катерина Білокур. Послання”: авторка сценарію та кінорежисерка Ольга Самолєвська, оператори Володимир Кукоренчук, Михайло Лебедев, Світлана Зінов'єва, Дмитро Чечотка, Віталій Боровик, Володимир Галицький, композитор Володимир Губа, продюсерка Світлана Степаненко. Пісня у виконанні Ніни Матвієнко, листи художниці Катерини Білокур читає письменниця Катерина Мотрич. Студія “Кінематографіст”, 2001 р. Фільм — лавреат п'яти міжнародних кінофестивалів, номінант на Національну премію України імені Тараса Шевченка (2003), лавреат мистецької премії “Київ” ім. Івана Миколайчука (Київ, 2004), лавреат Міжнародної премії ім. Арсенія та Андрія Тарковських (2008).

Фільм демонструвався у США компанією “UATV, LLC” на телеканалі діаспори (2006). Презентація фільму відбулася у Посольстві України в Німеччині за участю Посла України у ФРН П. Клімкіна (Берлін, серпень 2012).

Лише один раз Катерина Білокур виїхала за межі України — у Третяковську галерею. Гомінка Москва налякала її, а біля картин вона простоювала годинами і виходити з галереї не хотіла... З наближенням 100-ліття Катерини Білокур прийшла надія на фінансування фільму. Наприкінці 1997 року ми провели першу зйомку в тому самому лаврському залі Катерини Білокур.

Нарешті, у 1998 році заступник міністра культури Ганна Павлівна Чміль пообіцяла профінансувати фільм. Але невеликі кошти для запуску в підготовчий період прийшли лише у другій половині 1999 року. І знову — пустеля аж до травня ювілейного 2000 року. Митці, яких не вабить кон'юнктура, змушені сподіватись і чекати, чекати і сподіватись... Але я не нарікаю, бо цього разу держава ніби виконувала моє замовлення, а не навпаки. А я, відповідно, втішалася, що виконувала замовлення Катерини Білокур.

Ми вдячні студії “Інтерньюз”, Лесю Саніну за грант на користування відеокамерою. Директором фільму погодився працювати — за мізерну платню — високопрофесійний та інтелігентний Аркадій Шухман. З оператором було важче. У секретаріаті Спілки кінематографістів нам зауважили, що матеріал про велику художницю можна було би доручити художнику рівня Параджанова чи Тарковського. Високі класні оператори відмовлялися “викладатися” за безцінок. Один навіть порадив нам взяти оператором... студента, який “буде земле їсти”. Зйомки тягнулися дуже довго, бо висококласні оператори призначали нам свої вихідні дні без відриву від основної роботи. Працівники Яготинської картинної галереї та Яготинського історичного музею дуже допомогли нам консультаціями, організаціями зйомок, а ми, на жаль, не мали змоги віддячити їхньому сумлінню, бо тільки половину кошторису було профінансовано. Держава вміло користується з того, що митці, у яких є особиста цікавість до теми, будуть працювати над нею на будь-яких умовах і навіть без умов. Монтажний комплекс студія орендувала у сумнозвісного олігарха Віктора Медведчука, сплачуючи йому 40 доларів за зміну. Роботу режисера вищої категорії (колись були категорії) держава оцінювала у сорок разів дешевше...

Народження моєї доньки Лади надовго перервало роботу над фільмом. Але ж ми працювали до останнього тижня.

Студії треба було здати фільм

до 100-річчя Катерини Білокур. Ми встигли зробити і здати Міністерству культури тільки німий варіант картини. До ювілею лишалось два місяці. Дирекція студії запропонувала мені... закінчити озвучення фільму без мене. Щоб я не відмовилась, мені обіцяли сплатити дворічний борг ще за сценарій. Пропозиція була заманливою, бо гроші родині були потрібні — за три роки до запуску фільму я зламала хребет, перенесла операцію, після якої довго не могла стати на ноги, а коли стала, мені призначили II групу інвалідності. Лада була в нашій родині третьою дитиною, виживати було важко.

Катерина Василівна казала: “Квіти мої, діти”. Та цей фільм теж був для мене ще недоношеною дитиною. Якби я спокусилася на гроші, то весь мій омріяний 25-річний шлях до цієї картини був би марним. Студійці спільними зусиллями нашвидкуруч підклали би будь-яку музику, будь-які шуми... І, головне, запросили би на закадровий голос одну з трьох народних артисток, яких вони мені нав'язували. А фільму не потрібна була гра — потрібен був голос, якому повірили б, як голосу самої Катерини Василівни Білокур.

І, як нагороду за мою впертість, Бог послав нам такий голос... по радіо. У циклі передач “Світло тухе” з священником говорив, як мені здалося, сама Катерина Білокур. Коли в казкову заметіль зі своєю донькою на руках я поїхала на зустріч із письменницею Катериною Мотрич, то була вражена, що й зовні письменниця подібна на Білокур, як рідна сестра. Тільки без “куфайки”. Чудова Катерина Мотрич почала читати листи Катерини Василівни, і наш директор Аркадій Шухман прошепотів: “У мене ком в горлі давить. Это — она” (Забігаючи наперед, треба сказати, що коли фільм здобув мистецьку премію “Київ” ім. Івана Миколайчука, її розділили навпіл: половину — автору сценарію і режисеру, другу половину — голосу за кадром).

...А поки я возилася зі своєю новонародженою донькою, сталася жадлива річ — хтось знищив наш фільм. Тобто весь монтаж фільму назавжди стерла з комп'ютера чиясь байдужа рука. То був дуже складний монтаж — понад півтисячі склейок зі спецефектами, з подвійними, потрійними експозиціями. Загинула унікальна комп'ютерна графіка, якої ми вже не змогли поновити. І знову весь фільм, з першого кадру, ми монтували з робочих касет, яких у нас було близько

тридцяти... Світлої пам'яті продюсерка Світлана Іванівна Степаненко знайшла кошти на додатковий монтаж і дала нам творчу свободу, а по закінченню роботи на цілий рік поставила мене на невелику стипендію Фонду розвитку сучасного мистецтва.

...Для демонстрації фільму у діаспорі на прохання американської компанії “UATV, LLC” філософ Євген Сверстюк записав передмову. Там є такі слова: “Цей фільм – дивовижна притча про незнищенність Божого дару і про незнищенність краси. І це про те, що лиха іскра поле спалить і сама щезне. Філософію цього фільму можна узагальнити як БОГ СВОЄ БЕРЕЖЕ.”

За океаном до того часу вже давно вийшли друком і поштові листівки, і альбоми з чарівними квітами Катерини Білокур.

А Україна тоді чекала 100-річчя художниці, щоби нарешті розродитися кількома виданнями про свою славу доньку.

Як довго наша країна йшла до Катерини!..

З 1950-х років досліджується феномен Катерини Білокур. Про неї писали Стефан Таранушенко, Василь Нагай та ін. Понад двадцять років Микола Федосійович Кагарлицький збирав дорогоцінні матеріали, які увійшли до двотомника вражаючих листів Катерини Білокур та спогадів її сучасників.

Катерина, яка “гласу вчителя не чула”, ніяковіла перед вченими людьми, нарешті отримала до свого сторіччя вчену книгу, котра показує багатогранність і самотність її творчості, виявляє її фольклорні, загальнокультурні й духовні засади. От радість для Катерини Василівни!..

Тодішній директор Музею декоративного мистецтва Ніна Леонідівна Розсошинська доклала багато зусиль, щоби у 2000 році видати до ювілею Катерини Білокур новий альбом лаврської колекції. Але Україна тоді так і не відгукнулася на прохання профінансувати це видання. Спонсорів на збірку творів української чарівниці вдалося знайти лише... в Москві. Часткова київська колекція робіт геніальної художниці. побачила тоді світ завдяки малесенькій щопті подвижників.

Після того вийшов збірник мистецтвознавчих та культурологічних праць наших кращих вчених, таких як Д. О. Горбачов, А. М. Макаров, О. С. Найдено, М. В. Попович, В. Л. Скуратівський та інших.

...Молода Катерина, плачучи,

йшла по шпалах у своє село, коли її не прийняли до миргородського технікуму. Але уявімо, що її прийняли до того радянського художньо-керамічного технікуму. Отут би й почалася перековка її надзвичайного дару – на потік, який влаштував би і покупців, і продавців-керамістів. Є такі слова давньої молитви: “Господи, дай мені не те, що я хочу, а те, що мені треба”.

А щодо вчителів, то вони у художниці були. І то були великі вчителі. Це природа, яку вона називала матір'ю. Це всепоглинаюча любов до малювання. Це духовність, яка дозволяла їй відчувати себе в усьому живому, і усе живе – в собі. Все своє життя Катерина Василівна линула думками до Кобзаря. Можна сказати, що вона була на зв'язку з ним, перчитувала його вірші, цитувала їх, у вирішальну годину помчала до нього на Чернечу гору просити поради.

Якщо заглибитись у її твори, спадає на думку, що вона творила

щасливими мати таке проникливе жіноче розуміння та відчування. Та й країні її дару було так багато, що й не потрібно було такого виламування за рамки самодіяльного примітивізму – чи то орнаментального, чи реалістичного... Будинок народної творчості закував її роботи по цінах, достойних примітивізму. Якійсь колгоспниці платили за орнаменти стільки ж, як і геніальній Катерині, що чаклувала над кожною роботою місяцями та й роками...

Тепер усім відомо, що у 1957 році на виставці радянського мистецтва в Парижі Пабло Пікассо був зачарований досконалістю робіт української селянки. З того часу багаторазово розтиражовано його вигук, записаний радянським інформатором, художником М. Глушенком: “Це геніальна тітка! Я так не вмюю. Якби ми мали художницю такого рівня майстерності, то змусили б заговорити про неї цілий світ!”.

Ще не прийшов той час, коли Катерина Білокур стане часткою культурної свідомості нашої нації.

Трагедію своїх спалених іконостасів переживав Андрій Рубльов. Катерина Білокур втратила цілий зал робіт, створених нею до сорока років. Їх теж спалили чужинці. І головне – і його, і її життя пройшло у пеклі кривавих століть, але Катеринине сторіччя – найкраще.

А подвиг цих геніїв у тому, що дикість середовища не зруйнувала їхніх душ. Твори, залишені ними, вічно випромінюють Дух Святий.

Все йде, та не все минає, а переливається з одного в друге...

Вже зміцніли нові генерації, які виховані на інших, часто-густо зовсім не катарсисних, а, на жаль, деструктивних візирях (що у великій мірі тиражує і “незалежне” телебачення). Але справжнє мистецтво завжди піднімає душу людини до Бога.

Мир мороку твоєму! На те ти і художник, що поглинаєш темряву, і лишаєш промінь Божий.

Є чайка на ім'я Джонатан Лівінгстон. І є квітка на ім'я Катерина Білокур, яка не має властивості в'янути.

Ця майстриня перемогла своє століття, вона перемаже й нинішнє і прийдеши... Її творчість є проявом найвищих духовних здобутків не лише нашої культури, але й культури світової.

Ми можемо тільки пишатись, що Художниця Землі Катерина Білокур зросла всупереч і завдяки нашій гіркій землі.

Кобзаря вшановано, дипломи вручено

Тетяна ТЕРЕЩЕНКО

Напередодні Святої Трійці на території Шевченківського національного заповідника в Каневі на Черкащині відбулися традиційні урочистості, які відроджують Всеукраїнський благодійний культурно-науковий фонд Тараса Шевченка, очолюваний прапраонукою Кобзаря по сестрі Катерині Людмилою Красицькою, – поминання Тараса Шевченка.

Знаменитою частиною урочистого дійства є щорічне, ось уже понад 25 років, нагородження дипломами лавреатів Фонду Тараса Шевченка представників України та одного представника із закордону. Усіх лавреатів об'єднує їхня подвижницька праця на ниві культури, освіти, літератури, спрямована на поширення в Україні і світі ідей і спадщини Тараса Шевченка.

Як відомо, лавреатами Фонду Тараса Шевченка “В своїй хаті й своя правда, і сила, і воля” 2021 року стали:

Вахтанг Кіпіані, журналіст, історик; Олекса Різників, поет; Зінаїда Тарахан-Бережа, відома шевченкознавиця; Аскольд Мельничук, американський письменник українського походження, який не зміг прилетіти зі США. Він доручив бути своєю уповноваженою заступниці президента Фонду Т. Шевченка Тетяні Конончук, отримати його диплом та виголосити слово:

“Я хотів би подякувати Людмилі Красицькій, Тетяні Конончук та всім, хто бере участь в Українському благодійному культурному фонді імені Тараса Шевченка, за це визнання. Жоден письменник, гідний цього імені, не пише в гонорі до почестей, але всі прагнуть бути почувтими, і я хочу висловити свою вдячність.”

Спілкування з Фондом Шевченка має для мене особливе значення. Хоча я народився в Америці і вважаю себе американським письменником, моєю першою мовою була українська. Мої батьки, Едвард Мельничук та Олена Софія Загайкевич-Мельничук, наполегливо прагнули того, щоб їхні діти знали про минуле свого народу. В результаті, задовго до того, як я почув імена Волта Вітмена, Емілі Дікінсон чи Ральфа Уолдо Емерсона, я був знайомий із творчістю Тараса Шевченка, Лесі Українки та Григорія Сковороди. Моє знайомство з Шевченком було особливо ґрунтовним, оскільки моя мати, яка колись сама прагнула бути поетесою, шанувала Шевченка понад усіх. Кількома не видання його творів займало крапку частину полиці в нашій вітальні. Мати завжди цитувала його і наполягала на тому, щоб я запам'ятовував його вірші, що я й робив, хоча не завжди охоче. “Учіться, брати мої, / Думайте, читайте. / І чужого научайтесь, / І свого не цурайтесь”, – була її мантра.

“Шевченківські концерти” – явище, яке відбувалося в тисячах громад по всій земній кулі, в тому числі і в місті Елізабет, штат Нью-Джерсі, де 1961 року, одного вечора в неділю, коли мені не було ще повних семи років, я стояв на сцені перед кількома сотнями емігрантів та біженців і читав “Послання”. У цьому віці я, звичайно, не зрозумів ані слова з того, що говорив. Проте вже тоді я відчував, що вірш адресований мені. Зрештою, це було написано “для мертвих, живих і ненароджених”.

Шевченкове пророче бачення було безпомилковим. Він розумів містичну силу мови, чудодійну здатність слова змінювати майбутнє та формувати реальність.

Тепер, через шістдесят років, я трохи краще розумію цю поему. Як письменника, мене продовжує надихати віра Шевченка в стійку силу мови. Ця віра повинна бути глибоким джерелом сили для всіх нас. Я не сумніваюся, що непохитна відданість Шевченка своїй мові та людам, серед яких він виріс, працюючим, чесним кріпакам, які зберігали надію, незважаючи на поневолення, – що саме ця сила його любові до них, виражена в цій сильній пристрасній поемі, зрештою призвела до вашого недавнього звільнення. Його слова є основним підґрунтям того, що сьогодні Україна виступає як бастион демократії та надії для своїх сусідів у цьому найсхіднішому куточку Європи.

Мої батьки померли два роки тому. Епітафія, яку моя сестра Ганна вибрала для їхнього надгробку, – з Шевченкових “Гайдамаків”:

“Все йде, все минає – і краю немає.

Куди ж воно ділось? відкіля взялось?”

Шевченко нагадав нам, які важливі слова: якби ти знав, як багато важить слово – і скільки можуть зробити правильні слова!

Вчитель мужності, він продовжує надихати та підтверджувати нашу віру в силу істини та у здатність слів формувати світ та осмислювати наше життя.

Ось чому, хоча сьогодні я не можу бути з вами в Каневі, я схвилюваний і зворушений цим визнанням і вдячний вам усім за те, що дозволили моїм словам бути присутніми серед вас, так само, як слова Шевченка і надалі будуть надихати мене і мільйони інших людей по всьому світу. Дякую”.

Пророчі думки й слова Кобзаря, які виникали в промовах виступаючих, у Каневі звучали по-особливому і по-особливому сприймалася їхня актуальність про будову справедливого суспільства і благословенної України.

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото автора

Сторінками Книжкового Арсеналу

У Києві відбувся ювілейний X Міжнародний фестиваль "Книжковий Арсенал", який став помітною інтелектуальною подією, що об'єднала довкола книги різні мистецькі середовища. У книжковому ярмарку взяли участь понад 200 видавців, ілюстраторів, інституцій культури. У рамках фестивалю відбулося понад 300 подій – презентацій, дискусій, концертів, перформансів, лекцій, виставок.

Видавництво Києво-Могилянської академії представило книжки з історії України, серед них – праці Сергія Павленка "Військо Карла XII на півночі України" та "Оточення гетьмана Івана Мазепи", Тараса Чухліба "Козаки та яничари" та "Козаки і татари", Олега Репана "Іржа на залізі". Видавництво "Либідь" ознайомило з виданням "Право на сміх. Антологія сатири та гумору української діаспори у двох книгах", збірками Ліни Костенко "Скіфська Одиссея" та Ульяни Кравченко "Хризантеми". Видавництво "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА" представило переклади українською мовою шедеврів світової літератури "Тарас Бульба" Миколи Гоголя, трагедій "Гамлет", "Ромео і Джульєтта", "Король Лір" Вільяма Шекспіра, роману "Портрет Доріана Грея" Оскара Вайльда, а також романи Юрія Шербака, Марії Матіос та твори інших сучасних українських письменників. Галерея "Білий світ" презентувала кілька збірок з творами сучасного українського мистецтва, а Довженко-Центр – "Антологію української кінокритики" у трьох томах.

***

Одним із перших заходів на вуличній сцені стала організована Міністерством у справах ветеранів дискусія про роль ветеранської літератури в протидії війні Російської Федерації проти України.

– Розмову про ветеранську літературу потрібно починати з таких прізвищ, як Сервантес, Ремарк, Юрій Горліс-Горський, – переконаний радник міністра у справах ветеранів **Василь Павлов**. – Ця література у різні часи формувала свідомість суспільства і цілі покоління. Якщо спробувати визначити квінтесенцію ветеранської літератури, то можна використати гасло, яке минулого року стало гаслом перших спільних військових навчань військово-повітряних сил Німеччини та Ізраїлю: "Пам'ятаючи минуле, формуючи майбутнє".

Ветеранська література фактично є тим базисом, на якому ми можемо формувати історію сучасної війни. Ветеранська література називає речі своїми іменами, а ворога – ворогом. Що потужнішою буде така література, то сильніший опір ми зможемо чинити у війні, яку проти нас веде Росія. Мінветеранів виступило ініціатором літературної дискусії, ми долучилися до організації ветеранського намету на Книжковому Арсеналі. Будемо й надалі брати активну участь у заходах з пропаганди і поширення ветеранської літератури.

– Політика Російської Федерації – це перекучення історії, – підкреслив заступник головного редактора журналу "Український тиждень" **Юрій Лапас**. – Робиться це різними каналами – художніми творами, кіно, науковою літературою, музикою тощо. Багато хто чув про російський фільм "Крим", знятий у 2017 році про те, як Крим нібито повернувся додому. На його зйомки витратили 6 мільйонів доларів, офіційним замовником виступило Міністерство оборони Російської Федерації.

Існує Російське історичне товариство – державна організація, яка позиціонує себе як благодійна і гуманітарна. Вона підтримує різноманітні проекти, в тому числі культурні. Річний бюджет цієї організації 500 мільйонів доларів, це більше, ніж бюджет на рік

всього Міністерства культури України. А таких організацій у Росії кілька. Ці цифри не можуть не насторожувати.

У російській художній літературі стали популярними сюжети, коли люди повертаються в минуле і борються з фашизмом на території України, або навпаки – з минулого потрапляють у сучасність. Це фантастична альтернативна історія про те, як "гордые русские витязи" перемагають український фашизм під Києвом та ін. Не можна ігнорувати той факт, що така література, на жаль, знаходить свого читача. Ми повинні протиставити з нашого боку щось проти цієї "героїки". Маємо наповнити наш простір якісною ветеранською літературою, яка подавала б об'єктивний погляд на події, що тривають в Україні з 2014 року.

Якщо ми не будемо утверджувати наш погляд, нашу правду, то цю нішу дуже швидко заповнить ворог. Має бути державна підтримка української патріотичної літератури і, зокрема, такого її різновиду, як ветеранська література. Від цього виграють і суспільство, і ветерани.

Авторки ВД "Букрек"
Зірка Мензатюк і Галина Дацюк

Єдиний погляд суспільства на події, що відбуваються навколо, сприяє консолідації громади, зменшує кількість конфліктів. Згідно з останніми соціологічними дослідженнями, далеко не всі громадяни розуміють, що у нас досі йде війна. Саме ветеранська література може багатьох переконати, популяризувати нашу точку зору.

Для ветеранів така література – спосіб психологічної реабілітації. Думаю, що в перспективі вона могла б стати для них видавничим бізнесом. Впевнений, що ветерани можуть і мають заробляти на книжках.

– Наше видавництво невелике. За два з половиною роки роботи видали не так багато – 30 книжок. Близько 20 з них – про сучасну війну, – розповіла директорка видавництва "Білка" **Ірина Білоцерківська**. – Називати цю літературу ветеранською насправді не зовсім коректно, бо про війну пишуть не лише ветерани, а й волонтери та професійні письменники. Про війну може писати будь-яка людина: якщо її позиція патріотична, то ці твори можуть

зацікавити видавця. Коли ж говорити про власне ветеранську літературу, то вона має кілька складових: ті, хто пише тексти, хто їх видає, хто продає і просуває, а найголовніші люди в цьому процесі ті, хто ці твори читає.

Мені говорили, що ми видаємо цікаві книжки, але маємо вузьку нішу читачів, то чи не варто з неї виходити? Відповідаю: "Ні, я хочу розширити цю нішу". Для того, щоб ветеранська література зайняла достойне місце, нам потрібно не тільки більше видавати книжок. Ці книжки мають бути найвищого гатунку в усіх жанрах, в тому числі жіночі романи й детективи. До речі, представляємо на Книжковому Арсеналі детективний роман на цю тему – "Принцип втручання" Тамари Горіха Зерня.

Останнім часом для мене важливими є бібліотеки. Країна купує книжки для бібліотек, у тому числі й сільських, які формують світогляд людей. Однак переважно це переклади зарубіжних авторів. Варто ж пропагувати свою літературу і культуру.

Мені здається, що саме через літературу ми можемо знаходити те, що нас єднає. Намагаюся використати будь-яку нагоду, аби донести книжки нашого видавництва до читача.

– Ветеранський намет представляє близько 200 книг, всі вони різні, але їх об'єднують їхні автори, люди, які пройшли війну, – зазначив ветеран російсько-української війни, письменник **Гліб Бабич**. – У них є відчуття війни, що не закінчилася. Вони продовжують воювати, але вже на іншому фронті. Їхні книги – це запобіжники для тих, хто хоче переписати нашу історію. Що більше буде таких книг, то більше гарантія історичної пам'яті.

Мають бути люди, які підтримуватимуть таку літературу. На жаль, на рівні окремих осіб і держави загалом такої підтримки наразі немає. У нас продовжує бути досить популярним телебачення. Але на кожному телеканалі ви не знайдете передачі, де хоча б щось говорили про ветеранську літературу.

Маємо невеликий прошарок людей, які цікавляться цією літературою. Сподіваюсь, суспільство врешті почне розуміти значення таких книжок. Але на це можуть піти роки...

***

Відкриваючи ювілейний Книжковий Арсенал, генеральна директорка Мистецького Арсеналу Олесь Острівська-Люта підкреслила, що два останні роки допомогли зрозуміти, наскільки важливо збиратися разом, бути однодумцями. Два роки велика команда, майже 100 осіб, готувала цей форум. Минулого року провели онлайн-програму для видавців. Весь цей час думали над тим, яким має бути Книжковий Арсенал у період пандемії. Головним гаслом під час підготовки були слова: "Дочекаємося Книжкового Арсеналу!", а нове гасло: "Ми дочекалися, давайте жити далі!"

Міністр культури та інформаційної політики України Олександр Ткаченко, переглянувши

Презентація книжки Алли Ковтун "Сальдо великих грошей"

продукцію багатьох видавництв і придбавши кілька книжок, закликав усіх зробити те саме, аби не йти з Книжкового Арсеналу з порожніми руками. Висловив подяку команді, яка проводить свято книги, аби читання стало доступнішим. Побажав організаторам наснаги, а видавцям – комерційного успіху.

У день відкриття Книжкового Арсеналу оголосили переможців VI конкурсу "Найкращий книжковий дизайн". Цього разу на конкурс подали більше 200 книжок, створених українськими дизайнерами та ілюстраторами від серпня 2000 року до травня 2021-го, які не були заявлені на конкурс раніше.

За словами кураторки проєкту Оксани Хмельовської, за ці роки конкурс став брендовим, як і сам Книжковий Арсенал. Його завдання – поєднувати літературу і мистецтво, зміст і естетику. Як і в минулі роки, на конкурсі представили багато прекрасних видань. Як не дивно, найкраще оформлення книг роблять саме маленькі видавництва.

Гран-прі конкурсу отримала творча майстерня "Аграфка" (Романа Романишина та Андрій Лєсів) за книжку "Куди і звідки" від "Видавництва Старого Лева". Це ж видання перемогло в номінації "Дитяча книга". За правилами конкурсу, книжки-переможниці матимуть змогу представляти Україну на світовому конкурсі книжкового дизайну фонду "Buchkunst" та увійдуть до колекції "Найкращі книги світу".

У номінації "Книга для читання" перемогу отримало видання "Як будувати на віки. Архітектура поза часом" – видавництво "Основи". "За культурологічне дослідження" – книжка "Польоти уві сні та наяву" (Довженко-Центр). У номінації "Візуальна книга" відзначили видання "Нарбут. Студії. Спогади. Листи" (видавництво "Родовід").

***

Великий інтерес у відвідувачів Книжкового Арсеналу викликала презентація україномовної версії книжки "Велика президентка маленької країни. Історія Далі Грибаускайте" за участю авторки Дайви Ульбінайте, а також самої героїні – президентки Литви у 2009–2019 роках Далі Грибаускайте.

Як зазначила пані Дайва, у книзі розповідається про те, чим жила її країна всі ці роки. Також ідеться про те, які якості мають бути в кожного лідера. Книжка допоможе поглянути на президентку під новим кутом, адже тут подаються висловлювання про Далю Грибаускайте від представників НАТО і Євросоюзу. Український читач знайде розповідь про той шлях, який Литва здолала раніше, а Україна проходить тепер.

– Коли приїжджаю в Україну, то люди мені дякують, а я їм завжди відповідаю: "Це Вам спасибі", – зізналася **пані президентка**. – Це ви, українці, боретеся за свою країну, сидите в окопах, у вас стріляють. Коли я бачила, що ви хочете створити нову процвітаючу Україну, то мій обов'язок як керівника був вам допомогти. Якщо українці знатимуть куди йдуть і боротимуться за себе, ми завжди будемо їм допомагати.

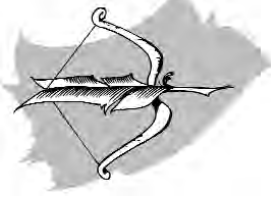
У будь-якого лідера чи в бізнесі, чи в політиці, завжди є вибір – куди і навіщо ти йдеш. Якщо політик йде на посаду для того, щоб набити собі кишені грішми, то хай краще не йде. Політика – це не спосіб збагачення, це робота зі своїми громадянами, своїми виборцями. Ця діяльність має сенс, коли ти повністю віддаєшся і жертвуєш всім для цієї мети. Якщо у вас в державі до влади приходять політики аби красти чи обманювати свій народ, або просто заробити грошей, то ви таких політиків знімайте, не дозволяйте, аби вони вас обкрадали.

На сході вашої країни йде війна, люди проливають свою кров, а в Києві принаймні раніше, сиділи ті, хто грабував свій народ. Коли я, як президент, хотіла допомогти вашій країні з амуніцією, то Міністерство оборони України мені тричі відмовляло. Я змушена була звертатися безпосередньо до президента України. Відбувся саботаж, бо частина бюрократів була корумпована. Вони не хотіли приймати подарунки, бо ми контролювали, куди йде наша допомога. А потім українські бійці мені розповідали, як ці подарунки вони повинні були викупувати.

Але, що б не відбувалося, наша мета – допомагати тим людям, які борються за свою країну. Кожен керівник повинен брати вогонь на себе, приймати рішення і мати мотивацію не для себе, а для своїх людей. Це аксіома, так має бути всюди, незалежно від того, в якій країні ми живемо...

Також Далю Грибаускайте відповіла на численні запитання українських читачів. На її переконання, авторитарний режим у Білорусі перетворився на диктатуру, а самопроголошений президент Лукашенко робить із країни в'язницю. Вона вважає себе щасливою людиною, бо змогла на високій посаді зробити багато для свого народу. Рідна мова і культура стали стимулом боротьби литовського народу за свою свободу і незалежність, допомагають вони і тепер.

На завершення розмови Далю Грибаускайте побажала українцям перемоги в російсько-українській війні. Зізналася, що найкращим подарунком для неї стала каска, розмальована в синьожовті кольори, яку їй подарували ветерани цієї війни.

Жіноча справа

Галина ДАЦЮК,
журналістка

Весна у 1946-му була тепла і рясна. І якби не “зачистки”, арешти, не “визволителі”, нищпорки, то можна було б раювати у волинській красі, дбати про господарство, мріяти про кохання і майбутнє. Та невидимий прес вичавлював свободу і заштовхував душу в пекло. І вона мордувалася в невизначеності... Чи сьогодні прийдуть? Чи заберуть? Чи обминуть? Часом доводилося пересиджувати ніч у когось у клуні чи в лузі. Але такі хованки не рятували, а лише відтягували невідворотність.

Невідворотне було чітко сплановано більшовицькою системою, яка вдруге зайшла на Волинь. Тисячі й тисячі хлопців і дівчат, які брали участь або були симпатиками національно-визвольного руху під час німецько-радянської війни, заарештовували щодня з блискавичною швидкістю. Цілі села і хутори виселяли з рідних обійсть — від найменшого до найстаршого жителя, “за бандпосібництво”. Цинічно ліпилися слідливі справи, до наклепів і обмовлень заманювали слабеньких сексотів і дворушників. Волинь перетворили на великий товарняк, який відвозив з рідних обійсть у сибірську тьму сотні тисяч невинного українського люду. Гарні села, що споконвіку тут сіяли, молилися, давали лад землі, — тепер лементували, сповнені відчаю і сліз. “Нас визволили, і нема на те ради”, — гірко сказав колись про нову окупацію Західної України один із наших правозахисників.

Події 75-літньої давності не обійшли Кордишів Шумського району — моє рідне село на Тернопільщині. І хоч як ретельно, десятки років, історія замовчувалася і ховалася у страху, але все-таки виїшла на світло. Через нашарування перекручень, забуття і недомовок проступила правда. Кримінальні справи з архівів СБУ і МВС Тернопільської області, які ми сьогодні оприлюднюємо, відкривають правдиві події та правдивих людей.

Оприявлені документи свідчать, що Кордишів був не на узбіччі, а в осерді визвольної боротьби. Тут “великої години” працювало підпілля ОУН, утверджувалася армія УПА. Зібравшись з духом, село — юнаки і дівчата — виступило за самостійну Україну і прийняло за це прагнення страшене покарання від більшовицької влади. Через 75-80 років після подій обривки історії укладаються в закінчену сторінку, на якій тепер можна прочитати відповіді на сотні запитань, що досі були нез’ясованими. І для мене особисто теж.

...З дитинства відчувала, що живу ніби серед двох світів — очевидним і втаємниченим. Видимою була краса на берегах Вілії, старі вільхи, пахуча лелеха, сині півники і голубі незабудки в лузі. Смачними і холодними були джерела, вічними ліси, старими люди, красивими тато з матір’ю. Далекою — гребля з млином, а ще дальшою — церква на горбку в селі. Видимі люди ходили повз нашу хату до храму і до лавки — з-за греблі в село. Ми жили за греблею, де видимо сідало буханцем у небесну піч вечірнє сонце.

“Невидимими” були події, що розгорталися в селі за якийсь десяток літ перед моїм народженням і про які вічно говорилося стиснено. Недомовки свідчили про таємницю, яка мучила всіх, але яку ніхто не збирався ні відкривати, ні пояснювати.

Було незрозуміло, чому після промовленої татом фрази — “у селі Антонівці”, — наступала тиша. “От хлопці т а м були! А катюги село вивезли і церкву спалили”. У підручниках не йшлося про спалені храми, навмисне засаджені лісом цвинтарі, примусово вивезені родини. Слово “западна”, правда, пролітало серед приїжджих — “всі ви тут бандери”, тобто хижі люди без грама любові в серці. За селами й хуторами Котлярівка, Антонівці, Котячин стояли не лише географічні назви, а якась печать.

Часом взимку до нас приїжджала з Ми-

колаївської області баба Лукія, яка “мусили виїхати” і писала нам листи з адресою: Жовтневий район, совхоз “Прибузький”. А де той її брат Петро з Галиною Кляшторною, ніхто знає. “Так і не озвався?” “Ні!”

Любила, коли влітку приїжджала з Осінників Кемеровської області Галя, моя ровесниця. А чому вона народилася аж в Осінниках — невідомо. Галі подобалися червоні маки на наших полях. А я дивувалася, що в Сибіру вони не ростуть.

Мої однокласники з Голибів були народжені в Магадані. Чому? “Бо батьки Люби Гранюк сиділи”. За що? “Були в бандерах”. Протиірччя розривали шаблони. Бо я була в Любиній родині, бачила її добру приятзну маму, чула, яких чудових пісень вони співають, як гарно розмовляють чистою українською. Рідні люди, а не бандити. За що їх було судити?

“Людмила Пугачівська теж сиділа, Олі Дацюк мама”. За що? “Грипси носила. Їх тоді всіх забрали, молодосіньких, по 16-17 років, діти”. Щось не туди віднесла, думалося, бо ми ж теж пишемо записки.

Про пісні, які чула на свята, коли збиралися гості, — окрема історія, і я про неї згадувала не раз. За пісню “Україно, Україно, Україно — краю мій. Я за тебе, Україно, муки тяжкії терпів”, — батька завжди викликали до Шумського КДБ. А за що — мені було незрозуміло.

З болем думалося про розстріляну родину Дацюків, коли було вбито батька, матір і найкращого батькового друга Сашка, 15-літнього. Хто? Розмови моїх тата з матір’ю зводилися до припущень. “Точно він... як ти думаєш, Ванька?” “Він... Бачи-

Свято Івана Хрестителя у Кордишеві. 30-ті рр.

ли люди на ній кожуха Тетяниного”... За кожуха вбивали? “Кажуть, за те, що був головою сільради. Спеціально підстроїли, щоб люди на наших хлопців грішили”. Тут історія розривала не лише шаблони, а й серце. Фотографія двох друзів — з бужком у петлицях, красивих молодих Дацюків — Івана і Сашка — ніяк не передбачала смерті від “бандитської” кулі одного з них. “Баба обгорнула його кожухом, хотіла сховати, вирвали з рук...” Як у чорно-білому кіно крутився перед очима страшний “кадр”.

“Федько застрівився в криївці, щоб у большевицькі лапи не попасти”... На горі, коло Петра, — могила, там лежать... Когось забрали, хтось здав, когось випустили... “Як їх там, бідних катували! І за що, скажи...” Все це осідало на дні душі, входило в плоть.

З роками ставало зрозумілим, що ці болючі історії торкаються чи не всіх кордишівських родин. Що ці історії простираються з Кордишева аж до Магадана, Сиктивкара, Кемерова, Норильська. Що складають вони окрему сторінку боротьби за незалежність України, наслідки якої кровоточитимуть і водночас підноситимуть дух ще багато літ.

Вперше правда проступила, коли у 2011 році в храмі Покрови Богородиці в селі Кордишів було відкрито криївку, в якій у 1943–1945 рр. перебували повстанці і де були віднайдені документи, одяг, листування, накази, книжки, вирізки з газет. Отже, тут не просто переховувалися, а борилися.

Хор Свято-Покровської церкви у Кордишеві. 1933 р.

“Такого патріотичного піднесення в народі ми ніколи не сподівалися, — напише в книжці “Туди, де бій за волю” курінний Максим Скорупський. — Значить, большевики за двадцять років не вбили в народі патріотизму і любови до своєї держави. Вони його лише приспали і знесли. Кров відгукується на клич боротьби проти ворога. Навіть зневірені в українську справу стають віруючими”.

Поруч із чоловіками на боротьбу виступили жінки. “Ми спостерігали, що ті неймовірно важкі життєві умови піднесли українську жінку. Вона стала ще більш самостійною. Вона була політично освічена. В розмові вживала таких слів, яких у нас вживають лише інтелігенти; розмовляючи з нею про нашу боротьбу, чи ідею, треба було вміти говорити толково й вичерпуючо, бо вона політично думає й фразами не задовільняється”.

Кордишів перед приходом большевиків у 1939-му жив своїм життям. Оброблені поля, порядок у господарствах. Чисто прибрані в рушниках хати, на стінах образи. Чи не в кожній хаті Почаївська Божа мати. У селі працює “Просвіта”, молоді ставити вистави, вшановують дні народження Тараса Шевченка.

“А коли вже фронт знову затрещав і совети удруже зайняли Житомир, головне командування УПА дало наказ приготуватися відділам і організаційній сітці до советської дійсності. УПА має бути готова своєю поставою вирішити долю української державності. Вирішено було об’єднати патріотичні і націоналістичні сили і зосередитися на усіх можливих засобах боротьби проти большевиків в умовах окупації. Важливо було використовувати немобілізованих до лав Радянської армії молодих хлопців: охорона, вишкіл, військова підготовка. Налагодження зв’язків, забезпечення продуктами, медикаментами покладалися на жінок”.

Віднайдені документи з “Бандерівської скрині” свідчать, що тут, під куполом Покровського храму, “било” потужне джерело інформації. Є припущення, до діяв штаб з 1943–1945. Вказівки для ведення роботи в терені датуються 18 липня 1945 року. У цей час вже масово продовжувалися арешти учасниць ОУН. Частина переховувалася, перебуваючи на нелегальному становищі аж до 1946 році і триваліше, про що розповімо згодом.

За даними, які вдалося зібрати за документами кримінальних справ, до ОУН вступило близько 20 дівчат, віком від 14–16 років (1927–1930 рр. народження). Євдокія Олександрівна Пархомюк, Тетяна Володимирівна Дашук, Тетяна Степанівна Василюк, Людмила Ксенофонтівна Пугач, Галина Данилівна Липко, Тетяна Іванівна Мельничук, Ірина Гаврилівна Пилипчук, Людмила Іванівна Яцук, Галина Василівна Кляшторна, Ганна Флорівна Шергей, Ольга Кузьмівна Липка, Уліта Микитівна Бабій, Людмила Омелянівна Липка.

“Проведеним по справі слідством встановлено, що в селі Кордишів Шумського р-ну існує організація ОУН, яка веде активну антирадянську діяльність. Із числа названої організації заарештовані і притягнуті по даній справі обвинувачені, конкретна антирадянська діяльність котрих полягає в наступному. На націоналістичних зборах у 1944 році, травні місяці, в школі два рази говорили не коритися Ра-

дянській владі і підтримувати УПА, котра бореться за Самостійну Україну. Там же читали історію України та іншу контрреволюційну літературу” (Зі слідчих справ).

Дівчата читали відповідну літературу, вчили напам’ять Декалог українського націоналіста: “Україно, Свята Мати Героїв! Прилинь до мого серця!”. Як приймали присягу, вступали в юнацьку ОУН, можемо судити з протоколів допитів заарештованих. Найчастіше відповідних документів не оформляли, були лише усні розпорядження. “Нам читали антирадянську літературу, закликали саботувати заходи Радянської влади і допомагати УПА”.

Що керувало юними людьми? Думається, і романтична ідея боротьби за щасливе життя, і усвідомлення, що для тебе означає Самостійна Україна, запалював приклад подруг і вольові накази провідників. Вони й увияти не могли, що на них чекає від влади, яка незабаром зайде в село, щоб судити неповнолітніх романтиків несправедливим сталінським судом.

Влітку 1943 року було роз’яснено, хто що має виконувати, які обов’язки покладаються на кожну. Основною формою роботи зв’язкових були передачі записок. “Отримувала я по одному, інколи по два грипси, на котрих були написи: 5/9-Г, 5/8-Д, 5/7-І і так далі, числівник йшов постійний, а знаменник збільшувався до десяти, а що це означає, мені не говорили”.

Для конспірації кожна одержала псевдонім, переважно — назви квіток, рослин чи просто жіночі імена: Оргінія, Півонія, Лілія, Пшениця, Рожа, Маруся, Тополя. “Тепер буду тебе називати тільки по псевдо для конспірації, щоб не знали, яке твоє ім’я насправді, і ти будеш продукти збирати”.

“Населення нашого села співчутливо ставиться до УПА, якщо підеш по селу збирати продукти харчування, кожний мешканець обов’язково що-небудь та дасть”.

В умовах більшовицької влади у деякого виникали сумніви: “Якщо ми в період німецької окупації не зуміли встановити Самостійної Української держави, то зараз її зовсім не встановити”. Неодмінно котрась переконливо заперечувала: “Ні, встановимо, і нам потрібно вести таку ж боротьбу з органами Радянської влади, як з окупантами — німцями” (За матеріалами кримінальних справ).

Працювали, очевидно, до початку 1946 року. З приходом гарнізону одна з учасниць організації пішла до Шумського КДБ з повинною. Щоб вигоріти себе, здала подруг, а деякого просто обмовила, приписавши те, чого не було. Під ті здані імена і прізвища кадебісти катуваннями вибивали свідчення, укладаючи зізнання в “жіночу справу” Кордишівської організації ОУН.

Ми взяли справи з відкритих архівів і вперше оприлюднюємо їх у “Слові Просвіти”. Кожна сторінка розшифрована і перекладена двома прізвищами. З красноріччям Анатолієм Лукашюком ми виростили поруч, через одну хату. Мама Анатолія Ольга Юрїївна була мостою вчителькою математик. Наші батьки все життя працювали разом комбайнерами. Через наші родини пройшла “червона мітла”. І розповісти про це — наше покликання. Хоча свідомі, що когось правда і не потрібна.

Анатолій ЛУКАШУК,
краєзнавець
Галина ДАЦЮК,
журналістка

Людмила Пугач (псевдо Чорна): Підеш по селу збирати продукти

Людмилу Пугач заарештували, за різними документами, 6, 22 чи 28 березня 1946 року. Люди вже поглядали на худих коней, плуги, торбини з насінням — скоро в поле. Селяни — переважно жінки, бо облоги, енкаведистські зачистки, примусова мобілізація на фронт вимели з родин хлопців і молодих чоловіків. І втрати тривали.

У родині Пугачів на початку німецько-радянської війни пропав син Федін, який навчався у Кременецькій СШ № 1. Коли у грудні 1940 року батько поїхав до Кременця, щоб привезти сина на канікули, йому сказали, що Федіна заарештовано "за приналежність до банди ОУН". Хтось розповідав, що юнака закатували у кременецькій тюрмі. І розповідь виявиться страшною правдою.

У слідчій справі на Людмилу Пугач брат Федін не згадується жодним словом. Думається, не випадково. Бо страшні тюремні зачистки 1941-го у Львові, Дубні, Вінниці, Бережанах, Чорткові, Кременці енкаведисти прагнули так само вичистити з людської пам'яті назавжди.

Через 80 років ми вперше оприлюднюємо документи з архіву СБУ Тернопільської області, які озвучують ім'я Федіна Пугача, заарештованого 21 грудня 1940 року, і сфабриковану "Справу 35", за якою його стратили.

"Пугач Феодосій Ксенофонтівич, 1921 року народження, уродженець села Кордишів, Шумського району, тимчасово проживав в місті Кременці, із селян-середняків, українць, освічений. До арешту — учень школи № 1 в Кременці. Звинувачується в тому, що, будучи націоналістично переконаним і ворожим до радянської влади, вступив у націоналістичну організацію ОУН, в яку був завербований. Будучи членом організації ОУН, вів активну боротьбу проти Радянської влади за створення Самостійної Української держави, — тобто в злочинах, передбачених статтями 54-2, 54-П КК УРСР".

Кордишівською сільською радою була видана довідка про те, що "громадянин Пугач Феодосій Ксенофонтівич, уродженець с. Кордишів Шумського району, був арештований в 1941 році і додому більше не повертався. Довідка дана для пред'явлення в Кременецьке КДБ".

Її сестру Людмилу Пугач прийшли заарештувати вже після війни, за іншою справою, однак та сама енкаведистська машина.

"Я, старший оперуповноважений УНКДБ Вінницької області майор Дружинін, розглянув матеріали про злочинну діяльність Пугач Людмили Ксенофонтівни, 1928 року народження, уродженки села Кордишів Шумського району Тернопільської області, із селян-середняків, освіта 2 класи початкової школи, члена ОУН, українки, громадянки СРСР, раніше не судимої, незаміжної, проживала на тимчасово окупованій території німцями, в даний момент працює у своєму господарстві, проживає в селі Кордишів.

Знайшов, що Пугач Л. К., будучи вороже налаштованою проти Радянської влади, в липні місяці 1943 року вступила в Організацію Українських Націоналістів, перший місяць після вербування по селу Кордишів заготовляла продукти харчування для бандитів УПА, з серпня 1943 року по

березень 1944 року, маючи псевдонім "Чорна", працювала станичною зв'язковою ОУН, маючи тісні контакти з бандитом УПА "Тарас", членами ОУН "Сніжинка" і "Лілійка". По завданню ОУН в березні місяці 1944 року заступила на роботу станичною господарчою по селу Кордишів і працювала на займаній посаді до прибуття в село гарнізону військ Червоної армії, тобто до січня місяця 1946 року. Що підтверджується показами свідків (Рижук Г. Ф.) і особистими свідченнями звинуваченої.

Постановив: Пугач Людмилу Ксенофонтівну піддати арешту і обшуку.

Протокол опису майна складено 22 березня 1946 року. "В селі Кордишів старший оперуповноважений Шумського РВ НКДБ молодший лейтенант Шарапов, у присутності Липки Івана Павловича, Пугач Ганни Онуфріївни провів опис майна у Пугач Людмили Ксенофонтівни. В момент опису виявилось наступне: будинок дерев'яний житловий, критий соломомою, коні робочі (двоє), корова, вівця, більше нічого немає".

На першому допиті оперуповноваженим УНКДБ Вінницької області майором Дружиніним, Людмила збиралася широкі відповідати на запитання.

"— Чим ви займалися в період тимчасової німецької окупації, детально розкажіть.

— Весь період німецької окупації я працювала в своєму господарстві і ніяких зв'язків з окупаційною німецькою владою не мала. Наша сім'я складається із п'яти осіб. Пугач Ганна Онуфріївна, 50 років, мама, проживає в Кордишеві і працює в своєму господарстві. Пугач Антін Ксенофонтівич, 1919, брат, з 1940 року мобілізований в РСЧА, знаходився на Далекому Сході, а з 1941 року ніяких відомостей не маємо. Пугач Іван Ксенофонтівич, 1931 року народження, брат, працює в сільському господарстві. Мій батько, Пугач Ксенофонт Андрійович, помер у 1944 році від тифу, — і більше у нас в сімействі нікого немає.

Про український націоналізм по нашому селу та інших селах Шумського району мені нічого не відомо, від населення я тільки чула, що в період німецької окупації почала формуватися Українська Повстанська Армія, яку в даний момент називають "бандою УПА", тому що вони перебувають на нелегальному становищі.

Ходять розмови про те, що мій брат Пугач Антін також перебуває в "банді УПА", але підтвер-

Людмила Пугач (ліворуч) з подругами на засланні

дити чи заперечити це я не можу, не знаю.

У серпні 1943 року, вдень, до нас в хату прийшла Тетяна Степанівна Василюк, дівчина з нашого села Кордишів, викликала мене за двері хати і сказала мені, що я повинна працювати з українськими націоналістами і в мій обов'язок входить працювати зв'язковою ОУН. Я їй відповіла, що пораджуся з батьками, і пішла запитати свого батька. Він на це мені згоди не дав, я вийшла до Василюк Т. С. і дала їй негативну відповідь. Вона від нас пішла і більше не приходила, і більше про український націоналізм і про УПА я нічого не знаю.

— Ваші свідчення неправдиві, так українські націоналісти не поступають. Ви зв'язковою працюєте, бо інакше ОУН вас забили б, слідство пропонує давати правдиві покази".

(Від даних показів відмовитися можна лише під тиском, побоями і катуваннями. І вже даються інші свідчення).

"— У жовтні 1943 року в наше село прийшла УПА, але чисельність її я не знаю. Прибігає до мене Василюк Т. С. і дає доручення — піти по селу і зібрати печений хліб для продовольства. Я дала згоду, пішла по селу і збрала тоді п'ять буханок печеного хліба, два літри молока, пів кіла сала і все зібране дала

Василюк. Коли збирала продукти по селу, окремі особи у мене питали: "Для кого ви збираєте харчі?" Я змушена була відповідати: "Для війська, Української Повстанської Армії, частини якої знаходяться в нашому селі". УПА тоді в наше село прийшла ввечері, а вночі у невідомому нам напрямку із села вибула".

(Напевно, Людмила інакше формулювала свої відповіді. Але на папері розкриття "націоналістичного підпілля ОУН, УПА" мало бути записано по-енкаведистськи чітко і "грамотно". Цього вимагала відповідна стаття, під яку тортурами підганялася справа. Дівчата скромно не надавали значення своїй роботі, тим часом енкаведисти усвідомлювали, що їхня праця була кровоносною артерією діяльності УПА).

"— Слідство володіє повними даними про вашу антирадянську діяльність і пропонує правдиво розказати про скоєні вами злочини.

— У перших числах липня 1943 року під вечір приходять в нашу хату Василюк Тетяна, "Лілійка", і каже мені: "Підемо до нас, мені потрібно з вами поговорити". Я збралась і ми пішли в її хату. Вдома були тільки її старі батько та мати. Вони сиділи на печі і розмов наших не чули.

Тетяна почала мені говорити, що "не потрібно коритися німецькій владі, тепер потрібно всіляко допомагати Українській Повстанській Армії, яка бореться за Самостійну Українську державу, і нам тоді жити буде краще, ніж при німцях і совітах. Нам зараз потрібно буде збирати: хліб, крупу, яйця, масло, сало, молоко, сир, м'ясо та інші продукти харчування для Української Повстанської Армії; збирати вовну і в'язати для стрільків УПА шкарпетки, рукавиці і готувати для них інші теплі речі".

Я була зовсім молодою і працювати в інтересах українських націоналістів дала свою згоду. Потім Василюк мені говорить:

"Для того, щоб нам зберігати суворо конспірацію в підпільній нашій роботі, ви будете мати таємну кличку-псевдонім", і дала мені псевдонім "Чорна".

Через деякий час до мене в хату вдруге приходять Василюк і говорить мені, що я повинна працювати зв'язковою. Я запитала: "А куди мені потрібно буде ходити?" Вона відповіла: "Тільки по своєму селу Кордишів".

Працюючи зв'язковою по своєму селі, я носила пакети "грипси" від "Лілійки" до Пилипчука Івана, національне псевдо не знаю. Він тоді працював зв'язковим, а куди доправляли національну пошту, мені невідомо. Отримувала я по одному, а інколи по два грипси, на котрих були надписи: 5/9-Г, 5/8-Д, 5/7-І і так далі, числівник йшов один, знаменник збільшувався до десяти, і букви йшли з початку алфавіту до десятої букви, а що це означає, мені "Лілійка" не говорила.

Пилипчук приходив через добу, а деколи через дві, приносив по одному грипсу, на котрому завжди напис був: "Лілійка", і отримане я передавала адресату. Таким чином, через кожні два дні від "Лілійки" я носила національну пошту. Зв'язковою станиці я працювала з серпня 1943 року по березень 1944 року. Вересень 1943 року я працювала по збору з населення продуктів харчування для Української Повстанської Армії. Зібрані продукти завжди здавала "Лілійці", а коли в березні 1944 року навкруги появились війська Червоної армії, нам працювати стало неможливо. І на тому все закінчилося.

— Де в даний момент знаходиться Пилипчук Іван, розкажіть детально.

— Пилипчук Іван перебував на нелегальному становищі, але солдати гарнізону військ Червоної армії виявили його десь у полі, в березні місяці, він від них утік і при втечі вбитий. А його сім'ю направлено в Сибір на висилку.

— Перерахуйте членів ОУН Вашої станичної організації.

— "Лілійка" мені при вербуванні говорила, що станична організація ОУН по селу Кордишів складається із дев'яти чоловік, а я буду вже десятою. А хто перебуває в цій організації, вона мені не сказала. Спільний нарад між нами також не проводилось і членів нашої організації ОУН персонально я також не знаю.

— Ви ухилитесь перерахувати всіх членів ОУН станичної організації, слідство пропонує говорити правдиво.

— Так, ухилилася, буду говорити правдиво. Зібрань у нас, повторюю, не було, в одній із бесід "Лілійка" мені розповіла, що в склад нашої станичної організації входять: Василюк Тетяна, 1920, де в даний момент перебуває, я не знаю. (На той час вбита. — Авт.). Миронюк Уліта, "Сніжинка", перейшла на нелегальне становище ще в березні 1944 року. Дацюк Тетяна Володимирівна, 1929, уродженка і жителька села Кордишів, заарештована. Пархомюк Євдокія Олександрівна, 1927, уродженка Кордишева, заарештована. Шергей Ганна Флорівна, 1924, заарештована. Крім себе, я більше нікого не знаю. Які отримували завдання від станичної організації ОУН перераховані мною вище особи, я не знаю,

Грипси (записки) з повстанської пошти

“Наші люди співчутливо ставилися до УПА. — кожен обов’язково що-небудь дасть”

тому що це робилося під великою таємницею.

— Слідство має у своєму розпорядженні дані, що вам, як стачничий господарчій, окремі із перерахованих дівчат допомагали збирати продукти харчування для банди УПА, хто допомагав — перерахуйте.

— Продукти я збирала для УПА сама, один раз на тиждень їх здавала. У зборі продуктів мені ніхто з дівчат не допомагав. Якщо окремі з них і збирали, то вони могли працювати самостійно, незалежно від мене.

Свідчення з моїх слів записані вірно і мені особисто вголос зачитані. Допит розпочато о 9 годині і завершено о 23 годині 30 хвилин. Допитав старший оперуповноважений УНКДБ Вінницької області майор Дружинін”.

(Це найдовший задокументований допит учасниці кордишівського жіночого підпілля, який тривав цілий день, у 4 етапи, — від 9.00 до 23.30 — всього 14 годин 30 хвилин. Звісно, з катуваннями і вбиванням свідчень. Вржаєшся силі духу, з якою Людмила це витримувала і намагалася не здати своїх, називала вбитих. Але кати ламали й не таких, тим більше, що майже всі дівчата вже й так були заарештовані за сексотськими доношеннями іншої. І нікого б слідчі вже не випустили з лав. — Авт.)

6 квітня 1946 року співробітник Кременецької слідчої групи УМДБ молодший лейтенант Оробій допитав заарештовану Пугач Людмилу Ксенофонівну. Допит тривав 5 годин — з 19 до 24.

— Слідство вважає, що ви даєте неправдиві свідчення. Розкажіть детально про свою практичну діяльність з моменту вступу в Організацію Українських Націоналістів.

— За період моєї роботи стачничною господарчою села Кордишів з лютого місяця 1944 року по січень 1945 року було зібрано продуктів харчування по селу Кордишів: хліба печеного 30 кілограмів, крохмалю картопляного біля 10 кг, сушеної картоплі 15-20 кг, масла коров’ячого 8-10 кг, яєць курячих 90 або 100 штук. Також зібрано 10 пар білизни і дванадцять метрів полотна.

— Хто із вашого села являється членом Української Повстанської Армії і де вони в даний час?

— Членами УПА нашого села є: Пилипчук Іван Пилипович, 1925, “Тарас”, в січні 1946 року вбитий бійцями Червоної армії. Пилипчук Тимофій Дмитрович, “Чижик”, в лютому 1946 року вбитий бійцями Червоної армії. Швець Петро Іванович, 1920, перебуває на нелегальному становищі”.

(7 квітня 1946 року у Кременці співробітник Кременецької слідчої групи УМДБ молодший лейтенант Оробій знову допитав Пугач Людмилу Ксенофонівну. Ми читаємо цю справу через 75 років, день у день, на Благовіщення. У день одного з найбільших християнських свят, коли навіть “пташка не в’є гнізда”. Коли архангел з неба сповістив про майбутнє народження Спасителя. Влада, яка окупувала Західну Україну, мала інше обличчя — антихриста, тому допити вчинилися у найбільшій святі, як і то-

ральні арешти, виселення волінських родин на Сибір, у казахські степи, Запоріжжя. Вибирали день і час, щоб найбільш чітко вразити українську душу, відкрити в цей час для молитви. — Авт.)

— У протоколі допиту за 6-е квітня ви неповністю розказали про свою практичну діяльність як члена ОУН. Продовжуйте свої свідчення.

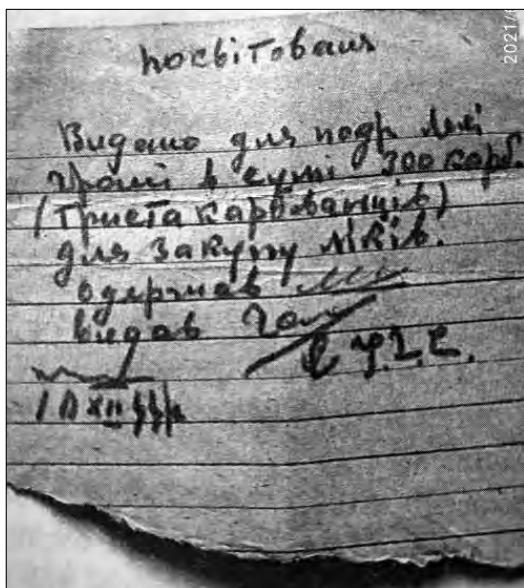
— Так, в протоколі допиту за 6-е квітня я неповністю освітила питання про збори членів ОУН села Кордишів. Перший раз нас, членів, збирали в школу. Зборами керувала господарча села Кордишів Миронюк Уліта, “Сніжинка”. На зборах були присутні: від жінок — стачничка села Василюк Тетяна, від чоловіків — стачничий села Кордишів Дацюк Федір, господарчий від чоловіків Пилипчук Порфирій. На зборах Миронюк Уліта читала нам націоналістичну літературу і говорила, що не потрібно коритися Радянській владі, а треба вести боротьбу за Самостійну Україну і збирати продукти для Української Повстанської Армії. Всього таких зборів було чотири”.

10 квітня 1946 року у Кременці співробітник Шумського РВ МДБ молодший лейтенант Оробій знову допитав обвинувачену Пугач Людмилу Ксенофонівну. Допит розпочато о 16.20, завершено о 18 годині.

— Вам зачитана постановка про пред’явлення звинувачення і притягнення вас в якості звинуваченої за статтями 54-I “а” і 54-II КК УРСР. Вам зрозуміла сутність вашого обвинувачення?

— Так, сутність пред’явленого мені обвинувачення зрозуміла.

— Ви визнаєте себе винною в пред’явленому вам звинуваченні?

Повстанська розписка з кривки

— Так, у пред’явленому мені звинуваченні за статтями 54-I “а” і 54-II КК УРСР винною себе вважаю тому, що з червня місяця 1943 року вступила в Організацію Українських Націоналістів, працювала зв’язковою, мала тісний зв’язок з членами ОУН і УПА, організаційний псевдонім “Чорна”. З 1944 року по січень 1946 року збирала продукти харчування для УПА”.

19 квітня 1946 року було винесено обвинувачувальний висновок за слідчою справою № 3126 у звинуваченні Пугач Людмили Ксено-

Весілля у Кордишеві. 1934 р.

Через деякий час найменші учасниці стануть до лав ОУН

фонтівні за статтями 54-I “а” і 54-II КК УРСР.

“28 березня 1946 року Шумським РВ МДБ була заарештована за приналежність до Організації Українських Націоналістів і притягнута до кримінальної відповідальності Пугач Людмила Ксенофонівна, 1928, звинувачується в злочинах, передбачених статтями 54-I “а” і 54-II КК УРСР.

Вважаючи слідство у справі завершеним, у відповідності до ст. 204 КПК УРСР слідчу справу № 3126 у звинуваченні Пугач Л. К. спрямувати Військовому Прокурору Військ МВС по Тернопільській області для передачі Суду Військового Трибуналу.

3 травня 1946 року Військовий Трибунал військ МВС Тернопільської області у місті Чортків у підготовчому засіданні розглянувши справу зі звинувачення Пугач Людмили Ксенофонівни визначив: “Справу прийняти до виробництва, утвердити обвинувачувальний висновок без змін. Віддати Пугач Л. К. під суд Військового Трибуналу за статтями 54-I “а” і 54-II КК УРСР.

Справу призначити до слухання в закритому судовому засіданні без участі звинувачувача і захисту і без свідків. Запобіжний захід підсудним залишити утримання під вартою”.

15 травня 1946 року Військовий Трибунал військ МВС Тернопільської області, в складі: головуючого лейтенанта юстиції Содомчука, члена лейтенанта Фомічова, старшого сержанта Ходорева при секретарі старшому лейтенанті Шидловському, у місті Кременець, в закритому судовому засіданні, без участі звинувачення і захисту, розглянув справу по обвинуваченню Пугач Людмили Ксенофонівни за статтями 54-I “а” і 54-II КК УРСР.

Військовий Трибунал приступав до допиту.

— Я була рядовим членом ОУН до дня мого арешту і не була ні господарчою, ні стачничною, як мене в цьому звинувачують. Моя мати знала, що я збираю продук-

ти для УПА, але не могла мені заборонити, так як я, так і мати боялись. Так, на слідстві я говорила, що була господарчою, але це неправда, тому що я давала такі свідчення боячись, що мене будуть бити. Господарчою нашого села була Миронюк Уліта під псевдо “Сніжинка”, але де вона зараз не могу сказати...”

(Ці свідчення записують у протокол, але на них вже ніхто не зважає. — Авт.)

Головуючий оголошує судове слідство завершеним.

О 18 годині 15 хвилин Військовий Трибунал виходить на нараду для винесення вироку. О 18 годин 55 хвилин головуючий оголошує судове засідання закритим.

“15 травня 1946 року, таємно, іменем Союзу Радянських Соціалістичних Республік Військовий Трибунал Військ МВС Тернопільської області в Кременці, на закритому судовому засіданні без участі звинувачення і захисту розглянув справу по обвинуваченню Пугач Людмили Ксенофонівни, 1928, уродженки села Кордишів — у скоєнні злочинів, передбачених статтями 54-I “а” і 54-II КК УРСР, встановив, що підсудна Пугач, проживаючи на території тимчасово окупованій німецько-фашистськими військами в селі Кордишів, в травні місяці 1943 року вступила в контрреволюційну Організацію Українських Націоналістів, в якій перебувала до дня арешту. На основі викладеного військовий Трибунал визнав винною Пугач в скоєнні злочинів, передбачених статтями 54-I “а” і 54-II КК УРСР. Керуючись статтями 296, 297 КПК УРСР виніс вирок: Пугач Людмилу Ксенофонівну на основі статті 54-I “а” КК УРСР позбавити волі з відбуванням у ВТТ терміном на десять (10) років без поразки політичних прав, у зв’язку з її неповноліттям. Майно, яке належить засудженим конфіскувати. Термін відбування покарання Пугач розраховувати з 6 березня 1946 року. Вирок остаточний і оскарженню не підлягає”.

Термін Людмила відбувала в Норильську. А в Кордишеві мама писала листи з вірою, що доньку помилують.

“Лист про помилування. Вер-

ховна Рада СРСР, Москва, від громадянки села Кордишів Шумського району Тернопільської обл. Української СРСР Пугач Ганни Онуфріївни.

Прошу Верховну Раду СРСР розглянути мою просьбу про мою дочку Пугач Людмилу Ксенофонівну, 1928 року народження. Під час перебування німецько-фашистських загарбників вона працювала в своєму господарстві.

У 1946 р. була моя дочка забрана органами Шумського райвідділу МГБ як бандпосібниця. У військовий час було трудно видержати натиск на допитах і вона мусила казати, що вони від неї вимагали, тому що бійки витримати не можна було. Сільські люди можуть посвідчити, що вона у банді не була, тому прошу пустити її додому.

Мій син Пугач Антін Ксенофонтович, 1919, служив у рядах Червоної Армії з 1940 року, загинув на фронті в роки Вітчизняної війни. Батько у 1944 році помер з тифу. Менший син, Пугач Іван Ксенофонтович, служив у рядах Радянської Армії. Я залишилась сама, 1898 року народження, і не зможу заробити собі хліба на прожиття.

А в той період, коли на допиті її били, то вона мусила говорити, що вимагав товариш Шарапов Василь Тихонович, оперуповноважений лейтенант Шумського райвідділу МГБ. Прошу не відказати моєї просьби. 5 травня 1954 року. Адреса Пугач Людмили Ксенофонівни: Красноярський край, Норильськ, п/я 384/6.

Прохання матері про помилування залишили без задоволення. Пугач Л. К. звільнили після 8 років тяжких таборів в Заполяр’ї, 1.09.1954 року, — вона потрапила під амністію як засуджена неповнолітньою. Реабілітована 7.03.1992 року, через 46 років після арешту.

P. S. Людмила повернулася до свого села. Вийшла заміж за Дацюка Івана Архиповича. Народила двох дітей — Ольгу та Анатолія. І дочекалася 11 онуків. Донька, Ольга Іванівна Монастирецька, народила 9 дітей — онуків Людмили Ксенофонівни. Тепер підостають її праонуки. Хочеться, щоб вони знали, що їхня мама, бабуся і прабабуся була відважною і сильною юначкою, яка у 16 років стала до лав ОУН з мрією про самостійну Україну. Нехай сьогодні відкриється правда, яку, за словами доньки Ольги, “мама ніколи не розповідала”.

(У наступному числі “СП” ми розкажемо про Кременецьку “Справу 35”, по якій проходив брат Людмили — Пугач Федін, замордований у Кременецькій тюрмі у 41-му. Відкриється ще одна сторінка більшовицьких злочинів на Волині. І ще одна сторінка боротьби за нашу Незалежність).

У публікації використано матеріали архівно-кримінальних справ:

Архів УСБУ в Тернопільській області. — Ф. 7 (Р). — Спр. 12105-П. — 151 арк.

Архів УСБУ в Тернопільській області. — Ф. 7 (Р). — Т. 1. — Спр. 17271-П. — 419 арк.

Фото з відкритих джерел

Іван МАЛЮТА,
письменник,
заслужений журналіст України

Звіддалік йому кричали хлопці, щоб утік. А він, як заворожений, стежив за блакитним возником на бікфордському шнурі в гранітному кар'єрі.

І сталося фатальне. Од вибуху — сіпєць без кінцівок рук. У неповних вісімнадцять літ.

За двома версіями

Інший на його місці прокляв би гранітне каміння. Зламався б, шукаючи відряду в алкоголі, став би жебраком. Син фронтовика Омеляна Забаштанського, померлого від ран за рік після війни, взяв його за зразок міцності духу.

Навчатися за системою Брайля ніяк не виходило, як не брав голку — пальцями ніг чи зубами. Вимушений був поклатися лише на феноменальну пам'ять.

Тож нашому поетові доводилося для кожного рядка викресувати слова, ніби кайлом — іскри з каменю.

*В синіх скелях поезії волею й розумом
Я обтесую слово, мов камінь, тверде, —
зізнався у вірші "Відвертість".*

Поет Володимир Забаштанський — з містечка Браїлів на Вінниччині — фізично не міг писати. Для нього прикладом мужності на той час був Микола Островський.

У нього, як писав Петро Перебийніс, була "виснажлива робота серця і пам'яті".

Та навряд чи хлопець передчував своє призначення після семирічки, коли був маляром, помічником кочегара на цукрозаводі, іздовим, робітником у каменоломні.

На справжніх поетів не вчать — ними стають за велінням душі й серця. І за певних, непередбачених обставин та екстремальних ситуацій. Саме так сталося з тяжко скаліченим парубком у браїлівській каменярні. Тому варто пристати на другу версію — про парадокс із протилежного. А він, як писав прозаїк Олексій Дмитренко, у "жорстокій помилці, що скалічила хлопця, але народила поета". Буває, що й біда спонукає, коли є сильна воля і поставлена мета. Та ще коли поруч доброзичливий по-радник.

Саме на це пощастило В. Забаштанському. Після кількох важких операцій він опинився в Київському інституті ортопедії і травматології. Сусідом у палаті виявився письменник-фронтовик Євген Кравченко. Своїми розповідями про мужніх людей і силу художнього слова заохотив хлопця до віршування. Поети Андрій Малишко й Володимир Сосюра, які провідували Кравченка, помітили у Володі потяг до поетичного мислення і благословили навіть на стадії початківця.

Але був ще один вельми важливий чинник для сприятливої долі молодого поета. Навчаючись у школі робітничої молоді, яку закінчив із золотою медаллю, прибув на канікули до сестри. І тут, у Браїлові, зазнав мислення із приїжджою сусідкою Ольгою Василівною, донькою репресованого священника, яка під час війни була оstarбайтеркою у Німеччині. Сама зазнавши з донечкою поневірянь, вродлива, співуча, погодилася стати довічним поводитирем, його очима й руками, ще й народила сина.

*Хто б із таким тягарем не поник,
З дому мене ведучи на вершині?
Стали в путі незамінні навік
Очі і руки моєї дружчини, —
подякував Олі в одній із поезій.*

"За що лягать кістками"

Перша збірка "Наказ каменярів" з'явилася 1967 року, коли ще був студентом на філологічному факультеті університету в Києві. Попри деяке наслідкування знаних поетів, вона отримала схвальні відгуки.

Пригадую, назва третьої книжки — "Моя вузькоколія" (1973). Попри назву Забаштанський впевнився, що такі не став комсомольським трубадуром. Дедалі частіше переймався турботами й бідами простих людей, як-от у вірші "Капуста". Про вдову, чоловік якої загинув у кар'єрі:

*Тітка різала на шатківниці капусту
І сопила слізьми у діжці дубовій...*

Невимірні сила

Минає двадцять років, як завершився повсякчасний поєдинок із довічного п'тьмою талановитого поета, лауреата Шевченківської премії Володимира Забаштанського.

Тож є привід нагадати про унікальний приклад — і не лише для сфери літератури — виняткової сили духу, надзвичайно вольової особистості. І коли вже постане час упасти, то треба мужньо, за твердженням поета, "тільки зверху — на біду".

Виростав поет у хатині, по всіх кутках і закутках якої — убогість. Зі злидними трудовими, непосильними податками, примусовими підписками на облігації. А мати привчала дітей ділитися кожним шматочком хліба. Чи не тому хлопець мав совісність, готовність допомагати комусь у скруті. Мабуть, з цих душевних потреб і постали пам'ятливі рядки, що стали для багатьох шанувальників його хисту крилатим висловом:

*Треба хліба людині й металу,
Треба музики й н'єдесталу,
Та, мабуть, понад все, до загину,
Треба віри людині в людину.*

Поезія стала для Забаштанського і духовним виходом із неповносправності.

*Мене біда не може побороти,
Не можу побороти і я біду.
Отак і стоїмо супроти.
Якщо ж я першим упаду,*

То тільки зверху на біду, — пообіцяв собі самому бодай таку перемогу. Дивують його завзяття, терплячість і, звичайно, пам'ятливість. Готував статті й відгуки на книги, займався перекладами, із задоволенням їздив на виступи, очолював Республіканську студію творчої молоді "Кобза".

В інтерв'ю Миколі Кагарлицькому поділився секретом своєї творчості: "У мене найчастіше народжуються перша й остання строфи майбутнього вірша... Коли таке обрамлення є, вірш виношую". Чи не кращий зразок такого виношування — присвята Борисові Тимошенку "Колядки". Шемливі спогад з дитинства, коли прийшов із ватагою під вікна самотнього діда.

*Гуртом гукали: — Вам колядувати?
А звідтіля: — Не маю що давати.*

На те хлопчачи не зважали. І старий, "зворушений, виносить чемно / В полумиску картоплю нам печену".

А от кінцівка — як докір сучасникам за перервану традицію наших предків. І це — найсуттєвіше, заради чого виник творчий задум.

*...є сьогодні що давати.
Чому ж ніхто не їде колядувати?*

Подібний поетичний прийом — у "Жмеринській баладі". Спочатку автор нагадує, що слава цього краю "завжди — від Кармалюка" (легендарний месник народився саме тут — в с. Кармалюкове). Дякує Жмеринці за те, що в голодні повоєнні роки рятувала "ліверкою" і "чергою за тилькою", іноді "на товарняку попутному підкидали з клумачком до блокпоста". І вже насамкінець обігрує єдиний недолік цього поселення на важливій транспортній розтоці, з оригінальним за архітекту-

рою — одним із найкращих в Україні — залізничним вокзалом.

*Тільки ж сумно хай не буде зрештою,
Хай вам завжди буде тільки голубо.
Не була б Одеса першою,
Якби море в Жмеринці було.*

Але що значить "голубо"? Вочевидь цей прислівник настільки важливий, що знехтувана більш точна рима.

У вірші "Тримаюся" поет доречно скористався архаїзмом, що відтворює зусилля утриматися од депресивного розпачу, коли хапався і "за кучих спогадів гандзолі". Йдеться про уривки, шматки, роз'єднані фрагменти чогось дорогого для душі, ніжнього, що є покликком боротися за життя.

Так само привабив мене рядок "чигала на бескетях шляху" ("Звеличуйте людину просту"). Тут зрідка вживане слово "бескеття" (синонім до бескидів) застерігає од небезпечних перешкод — кам'яних виступів, скельних урвищ, крутизни.

Поет обурювався, що лукаві могутні владиці під масками новітніх демократів дбають не про добробут народу, а власне збагачення: "І патріоти лише доти, /Допоки з волі гендель є".

Цей поет не мав змоги самотужки вивіряти за словниками походження сумнівних лексем. Але не йшов на компроміс заради вдалої рими. Народжені з пам'яті, його строфи філігранно чіткі.

Відвертий, принциповий, він завше стояв в обороні рідної мови, що ідентифікує приналежність до української нації. Навіть у вірші про народного героя Северина Наливайка вкладає в його уста переконання: як "мова є ще у народу, /Ще є за що лягать кістками".

Як віршовані новели

...Щоранку залишали померлих й опухлих від голоду біля плотів, звідки забірали на підводі до спільної могили на цвинтарі.

На початку літа дехто потай виходив до колгоспного поля, на якому половило життя. Як тільки зривав бодай кілька ще недозрілих, молочних колосків, доганяли на конях активісти-ланові. Дітей нещадно били, дорослих карали тюрмою.

Так оповідала мені мати. І, мабуть, втаємничували в жахіття Голодомору батьки та односельці і Володимира Забаштанського. Інакше навряд чи з'явився б проїнятий трагізмом його вірш "Стражденна мати".

*Скорботна мати йшла поволи,
Туди, де зріло колосся в полі.
Несла на грудях дитя, мов пташу,
Не стало сили, лягла край шляху.
Мов стебла, руки син протягає
І хліба в мамі усе благає.
Але благання свого пташати
Уже не чує стражденна мати.
Лежить очима до неба мати,
Заасла тихо біля дитяти.
Проснися, нене, проснися, нене!
Дозріло жито твоє зелене...*

*Голодомори, голодомори,
Все до зернини взяли з комори.
Взяли з комори все до зернини
В ньки й дитини із України.*

Віднайшла цей твір в інтернет-лабірінтах емігрантка Валентина Бурбурас, родом із мого села. І надіслала мені, дізнавшись, що я досліджую творчість В. Забаштанського.

Зворушена шемливими рядками, землячка вдалася до болючого спогаду: "Коли прочитала "Проснися, нене, проснися, нене! / Дозріло жито твоє зелене...", слюзи затуманили очі. Моя матір була сиротою, під час Голодомору жила в дядини. Просила "буксирників" залишити бодай жменю житнього борошна на покрищі

горняти. Але й те забрали сталінські посіпаки".

Невідома пані "виклала цей вірш для інтернетних читачів". Повідомила під ним, що мешкала в Браїлові, "була заступником директора з виховної роботи. І якось організувала зустріч учнів з Володимиром Забаштанським та його товаришем, який його супроводжував. Потім наші стежки кілька разів перетиналися. Спілкуватися й слухати його вірші, які він декламував напам'ять, було одне задоволення".

Про талановитого майстра літератури в жанрі новели Василя Стефаніка казали, що він пише "коротко і страшно". Подібне враження від деяких віршів В. Забаштанського, які можна назвати віршованими новелами, що нагадують мінібалади.

Відповідь на здогад

Володимир Омелянович воістину був лицарем незламного духу. І став гордістю не лише для отчого краю.

У його творчій спадщині близько двадцяти книг. Остання прижиттєва — ошатний, зі світлинами з родового альбому — том вибраних і нових поезій "Свічкою слова" (2000). Виданий до його 60-річчя на кошти браїлівців і жмеринців. Меценатом був, як і кількох попередніх збірок і творчих вечорів, громадський діяч, народний депутат кількох скликань Анатолій Матвієнко.

*На шляхах покут — хрести,
Путь грузька, позачасова.
Буду з тьми тебе вести
Свічкою свого слова, —*

востаннє поет читав — усе з пам'яті! — односельцям та гостям на монастирському дворі, а потім у княжому парку ім. П. Чайковського.

Літературно-меморіальний музей у селищі, щорічне мистецьке свято "Браїлівська осінь Забаштанського", молодий сквер на його честь — неповний перелік заходів на вшанування поета на Вінниччині. Скажімо, жмеринський письменник і краєзнавець Володимир Горлей ініціював заснування літературної премії ім. В. Забаштанського, встановлення його погруддя при вході до школи, де навчався.

На вінок слави — і збірник спогадів та статей "Він серцем бачив світ" ("Твори", 2019). Упорядкувала його поетеса Ніна Гнатюк, редагувала Валентина Сторожук. Видано за сприяння Браїлівської селищної ради, яку донедавно незмінно очолював Валерій Резедент.

Звісно, у В. Забаштанського, приреченого на довічний полон п'тьми, була довічна туга за сонцем: "Коло хати, кажуть, білі вишні, / Білі, доле, як у мене сни".

Але він не зробив тягар трагічного випадку домінуючим у своїй творчості. Чимало віршів ставали помітними посланнями тим, хто потребував віри у власні сили.

"Краще запалити свічку, ніж проклинати п'тьму", — радив ще античний філософ. І поет спромігся генерувати своє, унікальне світло. Зі "свічки слова".

Якби була книга рекордів мужності письменників з обмеженими фізичними можливостями, чи не на перше місце варто було б занести ім'я цього подоляка. Витримавши вісімнадцять важких хірургічних втручань, він майже сорок років вершив творчі подвиги. Повсякчасно.

— А що сталося у помочі під час критичних ситуацій? — поцікавилася журналістка у Забаштанського, коли добігало кінця радіоінтерв'ю (у 90-х роках) про його вірші.

— Я покладаюся щоразу на силу особливу, невимірну, що існує, мабуть, за невідомими законами метафізики, — ухилився од трафаретної відповіді.

— Ви, мабуть, вдалися до синонімічної назви сили, чи не так?

— Так, це про ту, що мають люди, так би мовити, із твердої породи. Хоча в кожній людині повинна також бути сила, що не має виміру. Іноді у протистоянні з перешкодою стає неймовірною підмогою. І забезпечує перемогу.

Напевно, поет мав на увазі те, що звичай прозаїчно називають силою духу. Саме з неї, невимірної, поставала його поезія мужності.

Майбутній художник народився в селі Гулі Миронівського району на Київщині. Закінчив Дніпропетровське художнє училище та Київський вечірній факультет Львівського поліграфічного інституту. Працював у Запорізькому художньо-виробничому комбінаті, згодом – художнім редактором у видавництвах “Наукова думка” та “Довіра”. З 1993 року – на творчій роботі. У своїх композиціях використовує принцип стилізації, характерний для українського живопису 20-30-х років, також інтерпретує традиції народного мистецтва та іконопису, захоплюється дохристиянською тематикою історії України – епохою Трипільської культури, давньоукраїнськими міфами та легендами, розвиває принципи школи Михайла Бойчука та його наступників. Мистецтвознавці називають стиль А. Буртового романтичним експресіонізмом. Символіка, первісні архетипні образи співіснують у творах художника з життєвими реаліями.

Творчість митця надзвичайно багатогранна. Він є ілюстратором багатьох прозових і поетичних літературних творів, автором ескізів. Результатом спільної праці з Ігорем Римаруком стала збірка віршів “Діва Обида”, яку було визнано найкращим виданням 2000 року на Всеукраїнському конкурсі книги.

Основні твори митця: “Гаряча пора” (1991), “Поклик вічності” (1992), “Орач”, “Чистий четвер”, “Дружні хлопці” (усі 1993), “Трипільці” (1996), серія графічних робіт – “Диво предків” (1997), “Молитва” (1998), “Ворота вічності” (1999), “Вітряк на краю села” (1999), “Роксолана” (2000).

Сьогодні Анатолій Буртовий – гість “СП”.

– *Це далеко не перша Ваша виставка в Музеї-майстерні Івана Кавалерідзе. А з чого почалося знайомство з цим музеєм?*

– Ми дружимо давно. Навпроти музею на Андріївському узвозі, 34-В, протягом 22 років була моя творча майстерня. Це мої рідні місця. По суті тут минула основна частина мого життя – творчого, цікавого, насиченого.

Часто бував у музеї ще тоді, коли його очолював Ростислав Синько. Перша моя персональна виставка в цьому музеї мала назву “Наш родовід”, друга – “Країна Аратта”. Представляв твори, в яких через знаки і символи досліджую наш родовід і дохристиянське пракоріння. Були тут і реалістичні пейзажі, але переважно – історична тема. Ставлю собі запитання: як можна передати характер і “настрій” Трипільської культури, яка зародилася 4 тисячі років до нашої ери? Намагаюся шукати фактуру, експресію. Про це непросто розказати – щоб людина зрозуміла, їй треба подивитися на саму роботу.

Третю виставку, про яку вже писала газета “Слово Просвіти”, я присвятив 207-й річниці від дня народження Тараса Шевченка. А на новій, підсумковій виставці представлена 71 робота. На першому поверсі музею – гравюра, кольорові малюнки олівцями, різні види графіки; на другому – живопис і левкас.

Представляю різнопланові роботи: історичний екскурс, переосмислення історії через символи і реалістичний пейзаж, роботи, написані з натури.

Показую одну свою роботу, яку зробив ще у 1976 році, коли навчався у восьмому класі. Аби створити етюд, я тоді вперше взяв до рук олійні фарби. Намалював кузню (нині зруйнована) у своєму рідному селі Гулі, що на Київщині. Також представляю автопортрет, який намалював у 1981 році, коли навчався на третьому курсі Дніпропетровського художнього училища. Виконав

Анатолій БУРТОВИЙ: “Усю мою творчість об’єднує історична тема”

У Музеї-майстерні Івана Кавалерідзе відкрили виставку, присвячену 60-річчю від дня народження та 40-літтю творчої діяльності заслуженого художника України Анатолія Буртового. Експозиція представляє як ранні твори митця, так і роботи, створені останнім часом.

його в академічній манері. Представляю свої роботи 90-х років, а найбільше те, що створено за останні десять років.

Серед нових робіт – портрет дружини Світлани. Осінній пейзаж, який я намалював з майстерні свого вікна. Ще одна нова робота – “Душа Мамаєва”. Не вперше звертаю до цього образу. Раніше в мене були традиційні Мамаї, а цього разу намагався показати його духовний стан, ауру, єднання з вищими силами, небесами.

Багато моїх робіт сьогодні знаходяться в музеях і приватних колекціях. Лише у фондах Музею-майстерні Івана Кавалерідзе їх близько двадцяти.

Як бачите, представлені на виставці роботи дуже різні. Але всі мої твори об’єднує манера й техніка виконання. Хочу у того чи ні, але все одно впізнається колористика, манера письма. Усю мою творчість об’єднує історична тема, вона простежується майже в усіх моїх роботах.

До кожної роботи сам робив рамки. Працював над цією технологією два роки. Опирався на барокову ікону, яка має левкасну різьбу з характерним бароковим орнаментом. Можливо цей орнамент більш сучасний, більш модерний, але пов’язаний зі стилем бароко.

Приємно чути враження глядачів про свою виставку. Було багато запитань до мене. Напевно, для цього й існує творчість, аби був зворотній зв’язок.

– *А з чого почалося Ваше захоплення малюванням?*

– Як і в більшості, все почалося з дитинства. Коли було п’ять років, то наснився сон, що я собі розрізав руку ножом і кров збігла у білу чашечку. Потім я наче написав у книжечку паличкою літери, якісь слова, рядки. Відтоді почав малювати.

Почав дивитися передачу “Олівець-малюєць”, невдовзі взяв участь в однойменному всеукраїнському конкурсі і став його переможцем. Що далі, то більше захоплювався малюванням. Ма-

лював багато квітів. Часто доводилося бувати на базарах у Богуславі та Миронівці, тоді там виставляли літографії з квітами, які мені дуже подобалися. Вплинуло й те, що брат моєї мами Іван теж малював. Бачив, як він це робить. Вчився.

Потім вступаю до Дніпропетровського художнього училища, Київського та Харківського художніх інститутів. Було аж 7 спроб. Врешті закінчив Львівський поліграфічний інститут по спеціальності книжкова графіка. У моєму оформленні вийшло близько 40 книжок. Як книжковий графік заглиблююся в книгу, це дуже філігранна техніка, тонка робота. Інколи ілюстрував книжку пером.

До деяких книжок роблю лише обкладинки, десь ілюстрації, інші видання оформлюю повністю – макет, художнє оформлення, дизайн. Тобто, створюю художній образ книжки. Серед таких робіт – альбом до сторіччя еміграції українців до Канади, поетична книжка Ігоря Куриліва “Флейта на вітрах”.

Паралельно працюю в інших техниках. Переважно в олійному живописі, а ще акриловий живопис, акварель, дуже люблю гравюру. Якщо від ілюстрування книжок переходити на полотно метр на півтора, то треба брати в руки мастихін і мислити зовсім по-іншому. Там уже потрібна велика форма – експресія, цільність, зовсім інший підхід. У художників є прислів’я: “Від живопису переходити до малюнку, від малюнку – до живопису”. Намагаюся постійно слідувати цій настанові.

Люблю багато експериментувати. Як я вже згадував, мені подобається акварель, напевно, це – найскладніший вид живопису. Так, олійний живопис теж має свою специфіку. Але там можна щось виправити, а якщо помилився в акварелі, вона пропала, картина не буде світлітись, не буде живою. Акварель треба писати майстерно відразу. Загалом, кожен вид живопису потребує свого підходу. У моїх роботах присутня

романтика, навіть містика, а ще – експресія.

– *Що дали роки навчання?*
– Особливо багато дало Дніпропетровське художнє училище, де навчався з 1978 по 1982 роки. Щоб грати на будь-якому музичному інструменті, потрібно добре володіти нотною грамотою, а художнику обов’язково треба знати малюнок, живопис, анатомію, основи композиції. Це те саме, як знати абетку, аби вміти читати. Якщо ж узяти полотно, нанести на нього пляму і сказати, що я так бачу, то це не мистецтво. Отож, насамперед треба мати професійну освіту. А далі – пошуки себе, теми, письма, манери, завдань, які ставить перед собою художник, що він хоче сказати своїми творами, для чого він це робить.

На моє формування як митця вплинув насамперед Михайло Бойчук та його школа. Бойчукізм – це синтез народного мистецтва, іконопису та національного коріння. Дослідив творчість Бойчука та його послідовників. Всі

ються 4 моїх живописних та близько 30 графічних робіт.

– *Вам подобається брати участь у пленерах?*

– Писати з натури – це велика радість. Відчуваєш прямий енергетичний контакт. Коли дивитися через скло на красивий пейзаж, то не відчуваєте його енергетики, а лише відчиняєте вікно – відразу з’являється контакт із природою, виникає маса різноманітних емоцій. Що б ти не писав з натури – це медитація, це немов сповідь чи причащення.

Об’їздив багато красивих місць на Черкащині, Чернігівщині, Київщині. Та, мабуть, найцікавіше у Карпатах. Це особливі місця. Нині планується пленер у Кам’янець-Подільському. Це місто з цікавою історією та неповторною архітектурою.

Буває, пишеш той самий сюжет, але змінюється стан природи, і робота вийде зовсім інша. Особливо люблю малювати весну, коли з’являється перша зелень, також цікаво зобразити літо.

– *Ваша дружина – теж людина творча.*

– Світлана Князева – заслужена артистка України, співачка кіноактриса, активно знімається в кіно, нещодавно її знову затвердили на роль у новому телесеріалі. Маємо творчий взаємозв’язок. Свого часу я співав у хорі Василя Триліса “Чумаки”, на вечірніх богослужіннях в Андріївській церкві. Дружина мені поставила голос, і тепер ми співаємо разом, записали спільний диск. До того ж, Світлана почала малювати. Зробили спільну виставку в Музеї гетьманства. Я виставив свій живопис, а вона – ляльки-мотанки “Регіони України”. Також дружина представляла виставку своїх творчих робіт “Спогади про дитинство” в Будинку кіно.

– *Творчу діяльність поєднуєте з педагогічною?*

– З 2004 по 2014 роки працював в Інституті Бойчука (нині Академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну). З 2014 року і донині – в Національному транспортному університеті на кафедрі комп’ютерної та інженерної графіки і дизайну, де викладаю живопис і малюнок. Також протягом двох років викладаю графічний дизайн, книгу, шрифт, рекламу в Національному університеті технологій і дизайну.

Ставлю перед собою завдання навчити студентів основам малюнку та живопису, пройти все – від натюрморту до оголеної натури, знати анатомію, вміти гарно зробити портрет.

Особисто мені як педагогу багато дає особисте спілкування зі студентами. Всі вони такі різні, з усіма цікаво. Кожна людина – окрема галактика, і ту галактику треба зрозуміти. Звичайно, не обходиться без делікатної критики з мого боку, але при кожній нагоді намагаюся похвалити студента. Усі ми потребуємо підтримки і добра.

Серед моїх вихованців дизайнери, які працюють по всьому світу. Багато з них беруть участь у міжнародних конкурсах і виборюють там призові місця.

– *Напевно, масте багато творчих планів?*

– Намагаюся знайти нове письмо, нове бачення сьогоденного дня. Просто реалістично зображувати те, що бачу, вже не цікаво. Намагаюся своєю творчістю заглянути наперед. Важливо, щоб в усіх роботах була закладена енергія.

Намагаюся шукати модерн, але щоб він мав народне коріння.

Якби я не займався живописом, то, мабуть, співав би. Маю ще одне захоплення – разом із дружиною вирощую квіти. Лише троянд у нас 150 кущів.

Спілкувався
Едуард ОВЧАРЕНКО

Рейтарі і стрільці. Хто вони?

Анатолій ГАТНЕНКО

Для багатьох поколінь киян ці поняття стали звичними, хоч вони, принаймні більшість їх, не знають, яке смислове навантаження несуть слова, винесені в заголовок. Безперечно, усі ми стикаємося з похідними значеннями їх, адже саме від них утворилися назви київських вулиць – Рейтарська і Стрілецька. Знаходяться вони в самому центрі міста, неподалік стародавніх Золотих воріт і Софійського собору. Спитаєте: за що їм така честь? Спробуємо розібратися.

Скористаємося для цього енциклопедичним довідником “Київ”. У статті “Рейтарська вулиця” читаємо: “Простягається від Золотих воріт до Львівської площі. Одна з чотирьох вулиць, що сходилися за плануванням 1037 року до Північних воріт (Львівська площа) Ярославового міста. Первісна назва невідома. Рейтарською почала зватися з кінця XVII століття, оскільки тут були розміщені кінні частини російської армії – рейтарі”.

Читаємо статтю “Стрілецька вулиця”: “Простягається від Великої Житомирської вулиці до вулиці Ярославів вал. Назва походить від так званої Стрілецької слободи, де оселилися після народно-визвольної війни 1648–54 років російські стрільці...” (Не плутати із січовими, українськими, стрільцями!).

Народжена з Переяславської угоди, “дружба” України з Московією недовго перебувала в стані ейфорії. Богдан Хмельницький, побачивши прояви насильства і брехливості московитів, дійшов висновку, який блискуче сформулював німецький державник Отто Бісмарк. Пригадуєте: “Угода з Росією не варта того паперу, на якому вона написана”? Тож видатний гетьман вирішив вивес-

Іван Драч і Анатолій Гатненко

ти Україну з угованої їй пастки. На жаль, йому не вдалося цього здійснити через передчасну смерть, що настала, як свідчать деякі джерела, не без допомоги московських “братів”.

Протягом більш як трьох століть Україна, за словами великого французького філософа Вольтера, “завжди прагнула волі”, намагаючись вирватися з “братніх” обіймів Московії. Та, на жаль, сили були нерівні. Одразу після Переяслава Московія почала засилати свої війська у міста і села України. Серед них був, звичайно, й Київ. Рейтарі і стрільці грабували населення, гвалтували жінок, забороняли будь-який самовияв духовної і культурної діяльності українців.

То, питаєте, навіщо нам зберігати ці назви-привиди страшного минулого? Згоден з вами: нам це не потрібно. Що ж, забути? Ні, забувати не можна. Це ми запишемо в історію України, аби наші нащадки були уважнішими при виборі справжніх друзів. Але в назвах вулиць вони не мають бути, оскільки, будучи виявом повсякдення, вони принижують людську гідність українців.

Видатний грузинський письменник Константін Гамсахурдіа

свого часу відвідав кілька українських міст і написав надзвичайно цікаве есе “Українська Феміда”. Звичайно, не оминув він і Києва, побував у різних музеях, походив вулицями міста, спілкувався з киянами. Ходив центром столиці, зокрема, там, де поставали у пам’яті не лише герої давньої України, а й “петровські рейтарі чи екатерининські стрільці”. Любив олиці, де більше чулося української мови.

Ось як письменник сприйняв наше місто: “Київ – Рим Східної Європи, коліска, безперечно, великої культури... Усюди сліди минулого, крові, сліди вправлянь меча. І хоча виконком міста постарався винести в назви вулиць міста імена революціонерів, народних вождів і трибунів не лише самої України, але й усього Союзу, із вуст консервативних та забудькуватих киян вряди-годи таки зірветься “Рейтарська”, “Стрілецький провулок”...”. Заважте, це було написано 1931 року. А як звучить актуально! Цікаві думки заклав письменник у свій твір, тож познайомимося бодай з деякими з них. Сподобався автор наш історичний музей: “Тут містяться найцінніші колекції української передісторії...”

Бронзова скульптура “Українська Феміда”. Колись і вона тримала в руках ваги і меч, а тепер схожа на жebraчку...

Дуже важкі асоціації викликає в душі моїй “Українська Феміда”, пограбована нещадним жалом віків. А колись вона володіла власними вагами і мечем. Та Україні, як і Грузії, випало стояти на межі...”

Автор не втрачає оптимізму щодо долі України, бо ж “обнадійливо дивиться з неба Марс на українську Феміду, якій правосуддя історії знову повинно повернути розбиті в нескінченних війнах ваги і меч”*

Хіба зараз не за це воюють українці? Хіба не є нонсенсом існування в незалежній Україні назв вулиць, залишених Росією, яка упродовж усього свого існування як держави сповідує ідеологію агресії і поневолення інших народів?

А щодо перейменування Рейтарської та Стрілецької не повинно бути жодних проблем. Адже на цих вулицях відбувалися значні події, жили і творили видатні українці. Тут, зокрема, мешкали М. Лисенко (зберігся, до речі, будинок, де він зустрічався з П. Чайковським), вчений М. Максимович, у якого гостював Т. Шевченко, жила Леся Українка, свої сліди залишили видатні художники Г. Нарбут і Ф. Кричевський. В одному з будинків збиралися члени Кирило-Мефодіївського товариства. Як бачимо, тут гідні імена і події. Тож слово за Інститутом національної пам’яті та Київською міськрадою. Страшні привиди минулого мають зникнути з географічної карти столиці України!

* Цитати з есе К. Гамсахурдіа “Українська Феміда” подаються в перекладі П. та Рауля Чілачави

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА” імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом! ПЕРЕДПЛАТА—2021

Вартість передплати (з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 74

на 1 місяць	21 грн 43 коп.	на півроку	115 грн 58 коп.
на 3 місяці	61 грн 29 коп.	на рік	225 грн 96 коп.

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Регістраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),

Павло МОВЧАН,
Микола ТИМОШИК,

Георгій ФІЛІПЧУК

Заступник головного редактора

з виробничих питань

Наталія СКРИННИК

278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО

Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК

Коректорка
Олена ГЛУШКО

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове. Індекс газети “Слово Просвіти” — 30617

